Od Bakowskiego

~~No 1637~~

# Utförlig Berättelse,
Om
Thet namnkunnoga

# Stånge=Bro=Slag
Emellan

# Konung SIGISMUNDUS
Och

# Hertig CARL,
Hwilket
Stod wid Linköping i Öster=Götland
then 25 Septembr. år 1598,
Utur Joh: och Arn: Messenii, Loccenii och flera,
genom trycket utkomna Historiska skrifter, samt
andra säkra Manuscripter
sammanletad,
Med bifogade Genealogiske och Topiske
anmärkningar,
År 1733.

Trykt i Norrköping, år 1733.

# Thet Första Capitel.

## Om Konung Sigismundi ankomst til Swerige med en Polsk Krigs-Hår, och hwad fientligheter tå i forstone, når Krigs-hårarna kommo tilsammans i Öster-Göthland, förelupo.

SEdan Konung Sigismundus (a) hade vppå Riksdagen i Warschau år 1598 vti Martii Månad, wunnit Polska Ständernas samtycke, at resa öfwer til Swerige på en behagelig tid, och til then ändan samlat sig en, then tiden, ansenlig Krigs-hår, vppå hwilken han lita kunde i hendelse, at något fienteligit skulle honom möta; begifwer han



sig

(a) Föddes år 1566. d. 20 Junii på Gripsholms Slott, war Konung Johan III. äldsta son af thes första Drottning Catharina Jagellonica, boren Konunga dotter af Polen. Thenna Sigismundus blef först walder af Polska Ständerna til theras Konung år 1587 d. 17. Decemb. tå han war 21 år gammal, efter sin morbroder Stephanus Bathorius, hwar til Konung Johan ganska ogerna samtyckte, men måste emot sin wilja bifalla theras begäran, hälst några höga personer i riket, ocksä drefwo thetta wärcket med alt eftertryck, twert emot Hertig Carls wilja och Ständernas wetenskap. Åtwen ock, när Konung Johan skref sin Son Sigismund til, at han skulle komma sig til mötes i Refwel år 1589, hwilket ock skedde; ärnade Konungen taga sin Son med sig til Swerige. Men bemelte höga personer lade sig så ther emot, at när the sågo inga skäl kunna afhålla Konungarna ifrån ett så efwentyrligit företagande, vphitsade the krigsfolcket i staden, at thet begynte med wåld wilja hindra thetta ärendet. Therföre nödgades Konung Johan låta sig behaga; men merbemelte Personer blefwo sedan satte från sina ämbeten. Doch synes Konung Johan ärnat sin Son Sigismund Polska Cronan, ther af, at när Sigismund i sina vnga år, stod vnder informator, och en gång följde sin moder Drottningen (som war Catholisk) til en Jesuitisk messa, ledde hans Hof Mästare, Arnold Grotthusen, en Lifländsk Adelsman, honom therifrån at befria sitt samwet: Hwaröfwer

sig på resan, och kommer til Marienburg i Preußen, therest han mönstrade sin Krigsmacht. Hans Felt-Marskalk war Jöran Farensbeck: Cavaleriet commenderades af Generalen Hans Vejer, och Fotfolcket af Hildebrand Creutz och Peter Gottberg; Men Ladislaus Beckes war öfwer Heidukarna, eller Lif-wachten. Hela hären räknades til 5000 Man starck, alla friska och frimodiga bußar, som tilförene tient emot Turken i Ungern, och warit med i Nederlendska och Fransöska Kriget. Medan the ännu woro i Marienburg, gingo några af them, som buro ett fienteligit hierta emot Hertig Carl, omkring på Slottet, och af nyfikenhet vtsågo rummet, som Hertig Carl (b) skulle blifwa satter vti, när han komme i theras

öfwer dock Konung Johan blef så wred, at han drog vt sitt swärd öfwer Grotthusen, och sade til honom på latin: Educes filium meum in spem utriusque regni i. e. Tu skalt vpfostra min Son så, at han kan hafwa förhopning om bägge Konunga-Riken. När Konung Johan år 1592 d. 17 Novembr. dödde, tilföll arfsrättigheten til Cronan Konung Sigismund, i krafft af then arfförening, som vppå Riksdagen i Westeråhs år 1544 d. 13. Jan. vpråttades emillan Konung Gustav I. och Ständerna, samt sedermera bekräftades i Stockholm d. 23. Jun. 1559. Hwarvtinnan arfsrättigheten til Sweriges Crono, som vpdrogs Konung Gustavs manliga arfwingar, ställtes på sådana fötter, at Sonen, skulle altid träda efter Fadren til regeringen, och ingen tagas af sido-linien til Konung, så länge manlige arfwingar woro at tilgå vti then nederstigande linien. Men skulle then gå vt, ägde tå broder, eller then närmaste manliga arfwinge i sido-linien, rättighet til Cronan. Wore ock ingen manlig arfwinge at tilgå, hemfölle Cronan til ständerna, som tå ägde macht at wälja, hwem the wille af någon inländsk Familia til Konung.

(b) War then yngsta af Konung Gustavs I:stes 6 söner, född år 1550. d. 4 October. i Stockholm, vtaf Konung Gustavs andra Drottning Margareta, Erich Abrahamsson Lejonhufwuds dotter, Höfdinges öfwer Westergötland. Thenne Carl blef efter Fadrens död Hertig öfwer Söder-manland, Närike och Wärmeland, til thes han äntteligen sedan Ständerna vpsagt Konung Sigismund Cronan, blef Konung i Swerige 1604. Dödde 1611. och lades i sin graf i Strängnäs år 1612. Emellan Konung Sigismund och thenna Hertig Carl vpkom mißförstånd och oenighet för regeringen skull öfwer Swerige, vnder Konungens wistande i Poland, hwilken osämja vnderblåstes af några höga Personer i riket, i synnerhet them, som med Sture Familien (vppå hwilken Konung Erich then fiortonde begick thet grufweliga mordet i Upsala) ägde någon slächt- och skyld-skap. Therföre ock Hertig Carl förebrädde them, at the altid stämplat then Konungsliga Gustavianiska familiens vtödande, genom vphitsande til inbyrdes oenighet. Hwartil begynnelse giordes icke allenast emellan Konung Erich och hans bröder, Hertigarna Johan och Carl, vtan ock

ras händer, och förthenskul af kitslighet läto skrifwa på weggen thesza Latinska Versar, lika såsom Hertigen allaredan hade suttit therinne:

Carole, quod ſtultum Regi tranquilla monenti
Non obedire fuit, carcere diſce tuo.

Thet är på Swenska:

Hwad thet är lyda, när man rå'r til friden kära,
Får tu, o Carol, nu i tina bojor lära.

Men Konungens Hof-Mästare Grefwe Nils Brahe, när han hade läsit thesza Versar, lät han Jöran Farensbeck och Hildebrand Creutz se them, hwilka tillika med honom sådant vttydde för en stor förmätenhet, och dömde thet wara illa giordt. Läto therföre skrifwa nedanföre igen:

Certæ, quæ ſtruitur, ſed avem non ceperis auceps,
Quod nomen caveæ? Ardelionis opus,

På Swenska:

At bygga Buren vp, förr'n man har foglen fången,
Är just thet samma, som för segren siunga sången.

Ifrå Marienburg togade Konungen närmare til Dantzig; gick doch Staden förbi med Krigs-folcket och lägrade sig en mil nedan före vti Olivæ Kloster, och the byar wid haf-stranden. Låg doch icke lenge stilla, förr än han lät settja alt sitt folck på skeppen, Ryttarna med theras hästar wid Polske hakan, ther Weixeln och Moldau stöta sig tilsammans; Men fot-folcket fördes på båtar til skeppen, som lågo på Dantziger redd. Hela flottan bestod af 90 skep, som woro all frachtad för penningar af Engelendare, Hollen-

 dare

ock emellan thesze senare, til thes ändteligen Konung Johan kom vnder wädret med theras stämplingar, och icke allenast satte them ifrå theras embeten, vtan ock inmante them i häcktelse, hwarvtur dock Hertig Carl, efter Konungens död, them halp, och i theras förriga embeten insatte. Men begynte åter strax stifta oenighet emellan Konung Sigismund och Hertigen, hwilken the ei kunde lida i Rådet med sig, vnder Konungens frånwaro. Thet stannade endteligen ei förr än the, efter mycken blods-vtgintelse sielfwa måste thetta owäsendet med theras egit hufwud vmgälla.

dare, och Lübeske. Konungen begaf sig altså til segels then 20 Julii med hela hären vnder Amiralen Herr Sten Baner, med så god wind och framgång, at han then 30:de i samma Månad wid Blekings-sidan vtan för Alweskär, (c) som nu kallas Christianopel, lät fella ankar, hållandes för orådeligit gå lengre in, til thes han skulle så weta, hwarest Hertig Carl sig vppehölt. När Konungen fick kunskap, at Hertigen war ännu qwar i Stockholm, lät han vpfordra Calmars (d) Slott af Jöran Claeßon Stiernskiöld och Olof Hård, som woro Commendanter ther vti och höllo Hertig Carl slottet och staden til handa. Men efter the gåfwo sådan swar ifrå sig, som icke lydde wel i Konungens öron, löper han andra dagen med hela flottan för Calmare Slott, hotandes Commendanterna med stegel och hiul, samt förlorande af skiöld och hielm och alla Adeliga förmoner för theras barn och efterkommande, om the ei strax vpgåfwo honom slottet. Gaf ock befallning til Herr Jöran Posse Knutson, Grefwe Gustav Brahe, och Öfwersten Peter Gottberg, at med 300 Soldater settia sig öfwer watnet, och gå vnder Slottet. Förthenskul nödgades Jöran Claeßon och Olof Hård begifwa sig vt til Konungen, vpgifwa Slottet, och sielfwa gå i arrest.

Medan thetta så tilgick i Calmar, war ännu Hertig Carl qwar i Stockholm, icke wetande, huru tilgångit war med Calmare vpgifwande, fast han fått kunskap om belägringen. Begifwer sig förthenskul then 5 Augusti med en Krigsmacht af Norrlenningar, Dal-

(c) Ligger i Blekingen wid 7 mil ifrå Calmar, blef år 1603 giordt til stad af Dana Konung Christian 4de, och nemnd af honom Christianopel. Wardt år 1606. med murar, wallar och grafwar wäl befäst: men år 1610 natten emellan d. 25 och 26 Junii intog Cron-Prinsen Gustav Adolph, å sin Herr Faders befalning, thenna fasta orten med stormande hand, eröfwade the Danskas ther warande krigsrustning, och brände staden, som sedan näpligen kom sig för. Har nu inga stads friheter, vtan är allenast en Köping, och kallas Nopeln.

(d) En ibland the äldsta Städer i Göta rike, belägen i Småland och Norre Möre härad, wid Öster Siön, gent öfwer ifrå Öland. Calmarhus, eller Slott, som, medan Skåne med Blekingen låg vnder Danmarck räknades för Gräntse fästning och Göta rikes nöckel, hafwer nästan i alla Danska fägder warit anfächtadt och belägradt, och ofta intaget, såsom vti Historierna förmäles. Om thes förrädeliga vpgift af Christian Some år 1611, och then dryge Calmar Lösen, hade wåra förfäder mycket at säga. Nu är i Calmar Landshöfdinga- och Biskops-säte, Gymnasium, och eliest ansenlig handel.

Dal-karlar och Wäsmanlenningar til wägs åt Nyköping, e) therest han får weta icke allenast om Calmars vpgift, vtan ock huru then Adelen, som lofwat, at med sin Rust-tiänst gå honom tilhanda, nu fallit til Konungen, tillika med Arwid Drake, som brakt Smålenningarne ther til, och Jöran Poße Nilsson, som drog Wäst-Götarna på Konungens sida.

När Konungens Krigshär merckeligen blef försterckt af thet Swenska til honom stötande Krigs-folket, hwilkets Öfwerste war Grefwe Gustav Brahe, men Swenska Hof-folket och Adelen commenderade Herr Johan Gyllenstierna, såsom Rytmästare, och Grefwe Abraham Brahe, såsom Fändrich, hwilken ock förde Konungens hufwud-Baner, gaf han Herr Gustav Baner och Hans Veijer befalning, at med thet fremmande Rytteriet, och några Fanor Swenska Hof-män, draga land-wägen och möta sig wid Stegeborg. (f) Men sielf steg han med Fot-folcket til skeps och seglade frå Calmar then



(e) Fordom ett Försteligit residence, nu Landshöfdinga-säte i Södermanland; Men af ålder har ther warit både Stad och ett starkt Cronones Slott, som många belägringar och förstöringar vndergådt. The twenne brödernas, Hertigarnas Eriks och Waldemars ihiälhungrande år 1317 och Kong Carl 9des död den 30 Oct. år 1611 hafwa giordt thetta Slott namnkunnogt. Staden, som äger stapel-frihet och god handel, hafwer haft många swåra öde, hwaribland kommer at räknas then Wådeld, som den 1. Julii år 1665 och then fiendaeld, som 1719 i Julii månad honom med slottet ruinerade.

(f) Är belägit i Öster Götland, Hammarkinds Härad och Skällwiks Församling wid en wik, som vpstiger vr Öster siön til Söderkiöping och kallas slåttbaken. Har warit en gammal fästning och är mycket bekant i Historierne. Ther fästningen först blifwit anlagd, hafwer förvt warit en Bonde gård, benämnd Stegö. år 1317. och 1318. hafwer ther warit en fästning, som blef intagen af the på Nyköpings Slott ihiälhungrade Furstars wänner, och tå i grund förstörd. Men åter blef hon vprättad, som tyckes, af någon Bonde; kan ske at Biskop Carl warit af then familien, fast han kallas Båât vti Biskops Chrönikon; men thet är wist, at bemälte Biskop bekom Stegeborg år 1332, såsom en besynnerlig nådegåfwa, men skänckte thet sedan til Biskops sätet i Linköping. Ther efter woro the Catholiske Biskoparna rådande om Stegeborg en tid. Elljest har man vnderrättelse, at Konung Johan then 3die och hans Son Hertig Johan bygt thet Palais, som sidst ther warit och Hertig Adolph förmerade och bebodde. Hafwer ock måst alla tider warit et Cronones slott och säte, som mångalgånger vtstådt hårda belägringar, vnder the inrikes oroligheterna, hwar om kan läsas vti Historierna. Men alt sedan Hertig Adolph dödde, hafwer thet stådt wårdlöst, och är nyligen et allenast nederbrutit vtan ock begärdt at få Cronan fråköpas til en Skattelägenhet.

then 11 Augusti. När flottan kom vtan för Stegeborgs skären, felade Styremännerna liusa middags-tiden then 16 Augusti om inlopet; så at flottan nödgades vti ett starkt storm-wäder gå tilbaka igen. Men Konungen kom likwäl dagen efter med mycken beswärlighet in vti Baresund. (g) The andra skeppen förskingrades til större delen, somlige åt Stockholm och Finland, the öfrige åt Curland och tilbaka åt Dantzig, at vtaf 90 icke fler än 19 kommo med Konungen i hamn. Til Stegeborg kom Konungen then 22 Augusti, hwarest han blef wel vndfägnader af sin Syster Fröken Anna, som ther bodde.

Nu war Hertig Carl ock kommen til Linköping, (h) ther han legat några dagar, när han fick wiß kunskap om Konungens ankomst til Stegeborg. Hertigen hade vti sitt läger wid pas 3500 Man til fot och öfwer 2000 til häst, hwilket antal sedan blef förökt ther igenom, at, när Hertigen ryckte vp frå Linköping, och legrade sig 1 mil frå Stegeborg wid Mems (i) Herregård, tog alt Öst-Göta Krigsfolket, 3 Fäniker Smålenningar, och mästa delen af West-Götarna til fot, tienst vnder Hertigen, hwarmedelst Konungen så blef instengd, at ingen tilförsel kunde ske til honom frå landet. Men til siös lyckades något bättre, i thet, at the förskingrade skeppen dageligen samlade sig til Konungen, så at Amiralen Herr Sten Baner lopp in then 30 Augusti med 24 skep til Stegeborg. Medan thetta så tilgick, skickade Hertigen then 8 Septembr. en Enspennare och 2 Trompetare til Konungen med bref om förlikning; Men alle 3 wordo

(g) Är ett inlopp åt både Norr- och Söder-köping, beläget wid 12 mihl ifrå Landsort nästan Sudwäst. Här är nu ett Tullhus, och en temmeliga farlig infart.

(h) Kallad i början Liongaköping af lands-ting och handel, som här ifrå Hedenhös blefwet idkande. Ifrå Christendommens första tider i Norden hafwer här warit Dom- och Biskop säte, såsom thet än är jemwäl ett vrgammalt Höfdinga-Residence: Men Slottet är dock icke äldre, än thet bygdes af Biskop Henrico Tidemanni wid slutet af thet 15de seculo til hans och hans efterträdares prächtiga boning. Dom-Kyrkian är bygd vti seculo XII. och the följande. Gymnasium inrättades här af Konung Gustavo Adolpho år 1628. Hwad eljest här kan wara märckwärdigt, är och blifwer anfördt vti Academiska disputationer.

(i) Lärer i förstone hetat Möhem, ett vråldrigt adeligit Säteri beläget på en hög backa, vt med slättbaken ei långt ifrå Söderköping i Tåby sochn och Biörkinds härad. Äges nu af Lagmannen i Öster-Göthland Wälborne Herr Daniel Sparrskiöld, som thet ganska prächtigt ombygt och vprättat hafwer.

wordo i torn och häktelse kastade; Straxt therpå begynte Trummorna röras i Konungens lägre, och Generalen Farensbeck fick befallning rycka vt med alt Krigsfolket i marken. Hertigen råkade tå oförwarande, vti then tiocka töknen, på Konungens fulla slacht-ordning, som war vpsteld på engen Wästersöder för Stegeborgs Slott, och henne nästan hela öfwertekte. Hertigen som kom togandes, vtan at hafwa något fientligit i sinnet, men wille hafwa samtal med Konungen om frid och förlikning, hade icke med sig alt sit manskap, thes vtan ägde inga fördelar, vtan hade Farensbeck fram för sig, och Generalen Veijer på ryggen. Til wenster war en Enebacke, som war besatt af Heidukar, hwilke först gingo löst på sidan af Hertigens slacht-ordning; Men wordo straxt med then force och drift tilbaka drifne, at Hertigen bemächtigade sig Enebacken. Men, när töknen förswan, wardt åter igen et skarpt fechtande om thenna backa, tå Polackarna wunno honom tilbaka, planterade ther sin stycke, och gåfwo så starck eld på Hertigens folk, at the råkade i stor nöd. Thet hade ock änteligen blifwit thet sista med them, om icke Herr Jöran Poße Knutson med sina böner gått emellan hos Konungen, och förmått så mycket, at hans vndersåtare måtte skonas, helst theras förderf och vndergång, lende Konungen sielfwan til skada och nachdel. Men thetta mißhagade så Jöran Farensbeck, at han gick til Konungen, förande på en spets, (andre skrifwa, på en Runstaf) en Swensk Soldats hufwud, hwilket hade fallit af första man i slaget. Och när så sker, hålles thet af Polackarna för et wist Seger-tekn. Farensbecks begäran war altså, at Konungen skulle fullfölja sin lycko och seger emot Hertigen, som med sitt folk emillan bergen ei skulle til en man vndslippa. Men Konungen swarade honom, at han icke hade med thenna ena karlen ihiäl slagit alla Swenska; Han skulle giöra som Konungen befalt. Sedan blefwo bägge Krigs-härarna emot hwar andra stående, til thes begiärtes, at Hertigen, Konungen til äro och wyrdning, wille först afrycka med sit Krigs-folk; Thet han ock giorde, förandes tädan med sig många sårade, och lemnade qwar på platsen någor hundrade döda. Hertigen flyttade sedan sitt lägre på then sidan åt Skenäs, (k) hwarest för watnet, som war emillan, ingen

(k) Belägit i öster-Göthland, östkinds härad och östra husby sochn vt med

ingen fientlighet stod at befruchta. Men Konungens folk, skööt äntå vtur Stegeborg med longa bößor öfwer watnet på folk och håstar, som kommo vtur Hertigens lägre at watna wid stranden. Hertigen beswärade sig häröfwer hos Konungen genom sendebud, jemte begäran, at hans folk skulle efter Accordet hålla sig frideligen. Elliest kunde och skulle jemwel han senda sådan skott tilbaka vtur sin grofwa stycke, at ingen skulle wara säker, hwilket och hade skedt, om icke Hertigen welat skona Konungens och Fröken Annas egna höga Personer. Han wille vndraga så mycket han kunde, i förmodan, at när then Swenska Skeps-Flottan, som låg wid Åland, och dageligen förwentades, komme, skulle hans fiender få et annat sinne.

Emedlertid wentar Konungen på vndsettning af Finnarna, til hwilkas vpbodande, åtskillige hade til siös rest. Theße giorde försök, at draga thet siö-folk, som Hertigen hade på Swenska Flottan, genom stemplingar, på Konungens sido; Brachte ock en, som war Höfwitsmann på et Hertigens skep, benemd then vnga Velam de Vik, then gamla Velam de Viks Myntemästares son, thertil, at han vtspridde ibland siö-folket, at Hertigen skulle wara aldeles förlåten af sina förnämsta, såsom Axel Lejonhufwud, och Anders Linderßon, hwilka hafwa gått öfwer til Konungen med Hertigens bästa Krigsfolk. Han begynte förthenskul lönligen råda och förmana them, som på Flottan woro hans bästa wenner, at the skulle rädda sig, och sökia Konungens nåd, medan then stod at vndfå. Härmed kommo änteligen Ammiralerne Joachim Scheel och Peter Stolpe vnder wäder, som ock fingo weta, at thenna Velam de Vik skulle hafwa i sina gömmor lönlig bref ifrå Konungen, och flera, som woro på Konungens sido. Förthenskul til at komma i nogare erfarenhet, om thet så skulle sig hafwa, blef Velam de Vik budin til gäst af Peter Stolpe. The begynte blifwa hel lustige, och Peter Stolpe lät gå hårdt på med skålar, och hwar gång någor god skål draks, affklädde han sig något af sin kläder, och kastade vt genom Kajut-dören på öfwerdäcket, hwilken lek alla hans gäster måste efter-

med Bråwiken, som löper vp vtur Östersiön til Norköping. Hwilkom thet tilhördt för reduction, är mig obekant. Vti sednare tider hafwer Hertig Adolph Phals-Grefwen, som residerade på Stegeborg, innehaft och bebodt Skenäs. Efter hans död hafwer thet warit för arrenderat och förpantadt, såsom thet ännu är. År 1719 in Julio afbrändes thetta härliga Palais af then Ryska Galeje-Flottan.

efterfölja. Vtan föreransakades kläderna af Peter Stolpes tiänare, och funnos tå sådan bref vti Velam de Viks kläder, som förr äro omtalt. Han blef tå straxt gripen, och måste kortt efter blifwa skuten til döds af några Krigs-knechter wid et träd på landet. Fler sådan försök giordes på Hertigens skepsfolk; men lyckades doch icke, ty the woro Hertigen trogne, och skyndade sig så mycket, som giörligen war, at gå til segels. Woro ock komne til Elfs-Näbben, när Herr **Carl Carlßon Gyllenhielm** (l) mötte them med Hertigens befallning, at nyttia winden och vtan försummelse löpa til Stegeborg. Then 19 Septembris kom flottan vti **Jungfrusundet** i Stegeborgs skär, hwarest hon mötte någor fremmande skep, som af Konungen warit frachtad in i riket, samt et Konungens egit, som kallades **hwita Örnen**, vppå hwilket en stor och dyrbar Konungens skatt ifrå Stegeborg war vndansend. Theßlikes hade Vice-Cancellarien ifrå Polen, Biskop Peder Tiliski, som följt Konung Sigismundus til Swerige, förtrodt en Dantziger skeppare, som war i samma följe, sina redapenningar, Biskops-skrud, och dyrbaraste saker, hwar ibland woro några Crucifixer af klart guld, med ädla stenar besatte, altsammans wärderat til 80000 Polska Gyllen. Alla theße hade ärnat sig til Calmar, at ther afbida Konungens ytterligare befallning, när the mötte then Swenska skeps-flottan. Men the måste tå holla här. Ty Hertigens skeps-Capitainer, som woro i synnerhet, Hans Claeßon Bielkenstierna, Olof Luth, Isaac Behm, och Lars Anesson, grepo them straxt an, och bemächtigade sig alt, hwad vti them fants. Tå blef ock Konungens Skrifte-Fader Petrus Laterna, en Jesuit, och några Konungens Musicanter, som, efter the woro iklädde longa kiortlar, ansågos och höllos alla för Jesuiter, i siön kastade, sedan först et stycke bröd them i munnen blef gifwit, med the spe-ord, **at the skulle sielfwe, efter the woro Papister, och icke wille äta kött på sina fastedagar, fånga sig fiskar.**



(l) Konung Carl then IX. naturliga Son af född i Södermannaland then 4 Martii, år 1574. Om hans långsamma fängelse hos Polackarna, hans travailler, studier, meriter, tiänster orerade i Upsala, M. Esbern. Gothovius O: Goth: (som dog Rector Scholæ Lincop. 1666) Salig Riks-Amiralen Gyllenhielm dödde then 7 Martii, år 1650, tå han nys inträdt på sit 77 år. Hans Fru war Christina Ribbing. vid. Meß. Theat. p. m. 68.

Och när the wille vphielpa sig, blefwo them henderne afhuggna. När Hertigen ther efter fick här om weta, lät han förmerkia et stort mißhag, för en så grym och omenniſklig giärning.

När nu then Swenſke Skeps-flottan war kommen vp til Stegeborg, och tilstengt all fram- och återfärd, öfwerföll allom en stor räddhoga, så at Konungen gaf hemlig befallning til sin Krigshär, at i tysthet giöra sig färdig til vpbrott på then wäg, som löper til Söderköping (m) och ända åt Linköping; samt sedan, om påtrenga skulle, igenom landet til Calmar, som war en fast och säker ort. Men på thet Hertigen icke skulle komma vnder wäder här med, skickar Konungen Jon Arberg, som på Konungens wägnar begiärte stilleſtånd til andra dagen, tå någon wenlig förening skulle företagas. Natten ther på följande Klockan 12 emillan then 20 och 21 Septembris, sedan Slottet war satt vti Bengt Jöranssons Gyllenstiernas, Peder Lilias och Eric Jöranssons Ulfsparres hender och wård, rykte Konungen, samt Printzeßan Anna och hennes Hof-Fruntimmer, tillika med fler förnäm och hela hären vti sådan stillhet och tysthet vp ther ifrån, at Hertigen ei förr fick kunſkap ther om, än 2 timar efter. Gaf tå straxt någrom til häst och fot befallning, at settia efter Konungen, och tilse hwad wäg han toge. Thet öfrige Krigsfolket angrep med all macht Slottet Stegeborg, som inom några timar vpgafs i Hertigens hender. Hwad tå fans Konungen och Printzeßan Anna tilhörigt, hwilke alla sina dyrbaresta saker lemnade efter sig, blef efter Hertigens befallning, noga anteknat och i gott förwar lagt; men alt thet öfriga, som bestod i guld och flere dyrbarheter til stor nyckenhet, blef krigs-rof. Thes vtan blefwo ock

40 skep,

(m) En ibland the äldsta Götha-Rikets städer, hwar til är vtu hafwet Seglation genom wiken, Slättbaken kallad, förbi Stegeborg. Hafwer fordom warit en stor Handels- och omsider en Stapell-Stad; Men then allenast 1 och en fierdedels Mill ther ifrå liggande Norrköpings Vpkomst hafwer förorsakat Söderköpings nu warande Lägerwall. Fordna dagar äro här åtſkillige Cröningar och Herra-Mötan eller Riks-Dagar håldne. Kyrkior hafwa tå warit S. Laurentii, som nu är Stads-Kyrkia, S. Trinitatis, S. Dorotheæ, nu Drotens- eller Drotans Kyrkia kallad, och S. Æliani eller Elians Kyrkia, tillika med twenne Kloster och tu Capell. Nu är ther merkwärdig Stads-Kyrkian och Rådhuset, som är wäl stort, och tyckes påminna, at staden bör förhielpas åter i bättre tilstånd.

40 skep, som budo til, at slå sig genom the Swenskas Flotta i qwarstad hollen af Hertigens folk. Konungen kom altså, vtan något widare hinder, til Linköping, vndantagande, at Swen Monßon, (n) som war Fogde på Kongsbro, (o) rykte på Hertigens skrifwelse, med några Bönder Konungen i wägen, at vpkasta för honom några broar; Men Swen Monßon råkade ther igenom vti Konungens hender; och hade han intet vndsluppit galgan, om icke Herr Thuro Bielke med sin förbön förmått honom at frelsa. Swen Monßon lät sig thenna farlighet icke bekomma, vtan äntå ther efter giorde Hertigen goda tiänster, så at han sedermera blef benådat med adelskap, och kallader Eketrä, samt förordnad til Ståthollare i Stockholm. Dagen efter, sedan Stegeborg war intagit, nemligen 22 Septembris rycker Hertigen efter med sin Krigshär åt Linköping.

# Thet Andra Capitel

## Om Dalekarlarnas vpresning emot Konungens vtskickade til them.

MEdan så tumlades om vti Öster-Götland, wiste ei heller the andre orterne i Riket af någon särdeles ro; vtan fientligheter förelupo både här och thär emillan bägge partierne. Men i synnerhet är merkwärdigt thet buller, som åfärde



(n) Til Swenswik, adlad then 1 April år 1607, tå han ock blet Ståthållare på Stockholms Slott och thes vnderliggande Län med Söder-Törn. Af Konung Gustav Adolph blef han satt til Ståtthållare på Wiborg, ther han afsomnade in Januar. år 1626. Han war af ringa slächt, men af förnämt sinne och snille. Hans namn och slächt lefwer än i wälsignelse.

(o) Hette Biskops-Bro in til thes thet genom Religions-Reformationen kom ifrå Biskops-bordet til Cronan. Här vppehöll sig mycket then fånette Konung Gustavi I. Son, Printzen, Magnus Gustavson, som ock här dödde then 20 Jun. år 1595. Thet gamla Sten-huset är longo sedan öde, och gården blefwen Öfwerste boställe för Öst-Götha Infanterie, warandes han mycket wäl belägen, ei långt ifrå Wreta Kloster-Kyrkio i Guldbärgs Härad, en Mil ifrå Linköping, ther Mothala-elf inflyter i Roxen.

war i Dalarna, i the samma dagar, som Konungen och Hertigen wistades wid Stegeborg.

Dalekarlarna hade, alt sedan the warit Konung Gustav them första behielpelige at vtdrifwa Konung Christiern Tyran, och vpsatt honom på then Kongl. Thron, et mycket gott hierta för all hans barn. Men fram för alla the andra, elskade the i synnerhet Hertig Carl, at the jemwel år 1579 och 1580, når vnder Konung Johans Regemente mycken förföljelse war å färde för Religion skull, årnade honom Cronan och Riket. (p) Vtaf samma sinnelag emot honom war ock then öfrige allmogen i Riket, at the icke ger-

(p) Thet war ingen rått vpriktig kårlek emellan Konung Johan och Hertig Carl, så långe the lefde, ifrån thet Konung Johan emottog Cronan och Riket. Forsta vprinnelsen war thenna, at når the bågge woro Hertigar, förbundo the sig tilsammans med wålde och macht, at aftwinga Riket theras Broder Konung Eric, för hans sålsamma Regemente skul; Tå Hertig Johan låfwade Hertig Carl, (som mera elskades af Officerare och Soldater ån Hertig Johan,) at om han wille wara honom behielpelig emot Konung Eric, wille han ingen Konunga-Titul begåra, widare ån at han tillika med honom Riket föreſtå och Regementet föra måtte, med bågges lika höghet och myndighet; Hwilket löfte och förening med stark förbindelse skedde vppå resan ifrå Öster-Götland åt Stockholm, tå bågge Bröderna trådde vnder en ek, och hwar andra om theras tro försäkrade: Ther vtaf bågges theras betienter och Hof-folk hela then tiden buro eke-löf i theras hattar, och et mynt slogs i Wadstena med ekelöf kring kanterna, til tekn af thenna förbindelsen. Men tå spelet wunnit war med Konung Eric, och thet mycket genom Hertig Carls flitiga bestyrande, satte Konung Johan icke allenast thetta löftet i förgåtenhet, vtan ock, sedan han war Konung blefwen, mycket inskrånkte Hertigens macht och myndighet öfwer sit egit Hertigdömme; Til hwilken ånda Eric Sparre låt vtgå en bok emot Hertigen, vnder Titul; Pro Lege, Rege, & Grege. Och når Hertigen wille förswara sig, ståmde Konungen honom til Wadstena Riksdag år 1587. Men saken blef i wånlighet bilagd.

Hår til kom ock thet, at Konung Johan, så långe han lefde, fruchtade före, thet hans Broder Hertigen med tiden torde wilja spela Riket vndan hans Son Sigismund, i synnerhet, om han haft någon Son medan Konung Johan lefde. Men efter han war vtan manliga arfwingar, och vnder sit ånklinga stånd låt förmårkja, at han ei widare wille gifwa sig i åchtenskap, gaf Konungen sig til frids. Men når Hertigen år 1592 then 27 Augusti hölt sitt bilåger med Christina, Hertig Adolphs dotter af Holsten, et fierdedels år förr ån Konungen dödde, tyckte han ei wål ther om, vtan spådde likſom förut, hwad sedan hånde, nemligen, at hans arfwingar vlefwo Cronan qwitte.

gerna kunde tola en gång illa talas om Hertig Carl, vtan höllo sig troligen in til honom, ehuru mycket af några höga Personer i Riket arbetades vppå, at draga theras sinnen och kiärlek frå Hertigen. I synnerhet är merkwärdigt thet swar, som några Bönder gåfwo en förnäm Herre i Riket, hwilken at öfwertala them til Konungens partie, widlöfteligen berättade, huru Konungen war kommen i Riket frå Polen med en stor krigs-macht af fremmande Soldater: huru större delen af Sweriges inbyggare slagit sig til honom: huru alt Riksens Ridderskap och Adel jemwel trädt på hans sido: Men ther emot, huru Hertigen med sit ringa manskap råkat i stor nöd och wånda, at ingen annan hielp nu wore för honom at tilgå, vtan af Gud allena; Hwar på Bönderna swarade, **Efter GUd holler med honom, så wele ock wi holla med honom.** När Konungen war kommen, som sagt är, vti Riket, affärdades til alla orter i landet fullmyndige män, som hade med sig Konungens stora Mandater til allmogen, at gå Konungenom til handa med tro, lydno och manskap. Blefwo förthenskul **Erland Biörnsson Båt** til Skatmansö, (q) och **Jacob Nåf** til Elfsiö (r) vtskicka-

 de

(q) En förnäm och rik Herre, som vnderskref Upsala mötet år 1593, vpräknas ock af Messenio in Theatr. p. m. 117 ibland Konung Gustav Adolphs Råd. Nu äro the manlige arfwingarna af bägge Båt-Familierna redan vtgångne.

(r) Af en gammal Adelig Familia ifrå Skottland, kom til Swerige år 1579 hafwandes med sig Konung Jacob then siettes i Engeland Recommendation til Konung Johan. I Historierna talas elliest om en Carolus Nicolai Nåf, som warit Riksens Råd, och blef i Stockholm år 1382 dräpen i Gråmunke Holms Kyrkian wid et Altare, af Bo Jonson Drotsen, som war af Grip-Familien; för hwilken gerning Drotsen miste alla sina Bos-gårdar, som han i Riket ägde. Thenne Carl Nåf war af en gammal inländsk Adelig Familia, vid. Messen. Theatr. p. m. 88. Jacob Nåf hade en Dotter, Maria wid namn, som fick til äkta Johan Schytte, Swea Rikes Råd. På Jacob Nåfs Lik-sten, som ligger på Thuna Kyrkiogård, vnder hwilken han ligger begrafwen, läsas thessa Verser:

Jacob Nåf, en Skottsker Man
Af Adelig ätt och börde
I Dalom war och wistades han
Och Höfdingadömmet förde
Ökno war hans timmeliga hem,
Thet vnte honom Swea Konung.
Här vnder hwilar han sin ben
Och wäntar en salig boning.

de til Dalarna med slik ärende. Jacob Näf hade tilförene vti Konung Johans tid warit Dalekarlarnas Landshöfdinge, och mente altså sin gamla myndighet hos them skola mycket gella. Thet hade ocksä kunnat warit, om han icke tu år förr, än han nu kom, hade warit ther i landet, och för thet, at han tå talade så illa om Hertigen, hwilket Dalekarlarna ei kunde höra, dragit öfwer sig theras hat. Men låt thetta icke afskreckia sig, vtan i följe med Erland Biörnsson kom til **Kopparberget**, som kallas **Fahlun**, (s) och befalte ther Kyrkioherdan Herr **Hans Kempare** (t) vpläsa för sina åhörare et af the stora Konungens Placater, förseglat med bägge Rikfens Secret, och vnderskrifwit af Konungen sielf; hwar til med hög röst thenna mening lades, **at the skulle wara fridlöse, som höllo med Hertigen.** I thet samma kom ock et ogrundat rykte vt ibland gemena allmogen i Dalarna, at Herr Eric Sparre, som höll med Konungen, hade hemligen kommit vp til them, och at han lönligen vppehöll sig stundom i **Thuna**-Prästegård, (u) och stundom på **Håkan** Härads Fogdas gård, Dalen. Ther på skedde en stor vpresning af allmogen i Mora, Orsa, och Rättwik Sochner, som straxt begaf sig ginaste wägen til Kopparberget. Til theßa kommo Swärdsiö, Wika, Hedemora och Husby Sochner, som ligga lengre ned i landet, och giorde en hop af 6000. Man. Thet första the giorde war thet at vpsökia **Håkan Fogda**, hwilken warnad för then

(s) **Såsom Staden gemenligen kallas, hwilken** Konung Gustav Adolph **i sin tid anlade; men Drottning Christina mycket förbättrade, förordnandes tit en** Burgrefwe, **såsom til Norköping och några andra Städer i Riket.**

(t) **Hette elliest** Dn. Johannes Michaëlis, **en lärd och alfwarsam Man, som år 1593 Upsala mötes beslut vnderskrifwit hade.**

(u) **Kallas** Thuna i Dalom, **eller nu gemenligen** Stora Thuna, **til åtskilnad ifrå andra Kyrkior af samma namn, annorstädes i Riket. Hållas före at wara then största och folkrikasta Församling i hela Dalarna. Vnder Påfwedömmets tid, hade här warit en** Kanike-säte, **och vti** Seculo Reformationis **hade vnder Konung Gustav** I. **Konung Eric** XIV. **och Konung Johan** III. **fyra thenne Församlingenes** Pastores **Biskopelig macht och myndighet, blifwandes och kallade** Thuna Bispar, **nemligen** Dn Carolus N. M. Henricus Laur: Holmensis, M. Erasmus Nicolai Arbogensis (**som blef Biskop i Wästerås år 1574.**) **och** M. Olaus Erici. **Ja Konung Carl** IX. **beslöt at wid Thuna anlägga en stad, som af hans son skulle nämnas** Gustavstad. **Privilegierne dat. then 7 Januar. år 1608, finnas än vti** Archivo. **Men Konung Gustav Adolph ändrade thetta och funderade Staden Falun wid Kopparberget.**

then öfwerhengande olyckon, flydde af sin gård, men blef doch årtappad om natten vti sin grannas stugu, hwarest några Dalekarlar lågo och sufwo, men hörde thet tal, som Håkan hade med Bondan, at han, til at vndwika blifwa illa och hårdt handterat af the vpeggiade Dalekarlar, skulle föra honom fången och bunden in vti Falu Kista, hwarmed han förmodade rädda sit lif. Men thetta talet rögde honom, at han af några Dalekarlar blef gripen och införd i then Kista, som han begärt at komma vti. Dagen efter om morgonen blef han vtförd för hela allmogen, som hierteligen fägnade sig theröfwer, at the fingo se honom. Tå begynte the med åtskillige frågor förewita honom thet, hwar öfwer the woro så förbittrade blefne, nemligen, Huru lenge han hade hyst hos sig Hr. Eric Sparre? Hwarföre han warit Erland Biörnsson och Jacob Nåf behielpelig, at vpstella thet falska bref, emot Hertig Carl, som af Kyrkioherdan Herr Hans wid Koppar Berget blifwit vpläsit? Om han icke af theras årliga vtskylder til Cronan, med stöld och tiufweri sig ricktat? Hwilken sidsta fråga therföre blef honom föresteld, efter han vti the få år, som han vpburit Cronans rentor hos them, hade kommit til ganska stor rikedom, at thet syntes omöjeligit wara för en så ringa karl, som han war, inom en liten tid samla så mycken egendom genom sit egit arbete och flit, med mindre han skulle, som ock then tiden wanligit war, gripa til the för Cronans räkning insamlada och vpburna medel. Therföre föllo somlige på the tankar, at lefwerera honom lefwande bundan i Hertigens hender, på thet han måtte göra redo och räkning för Cronones vpbörd, eller stå thet straf, som han förskylt, om han råkade i någon Ballance. Men åter andre, i synnerhet Bergsmännen, som hade sig sådana personers illistiga strek bettre bekant, ropade ther emot, och wille ingalunda, som theras ord woro, at man then stora Konungs-tiufwen skulle slåppa lefwande, på thet han sedan med lögn och fagra föreställningar hos Hertigen, ei skulle få tala sig frå galgan, then han med sit tiufweri hade förtiänt. The gåfwo sig förthenskul ei förr til frids, än han måtte fram för hela hopen och stå sit straf. Dock tilstadde the, at en Pråstman fick kommo fram, som efter föregångit Skriftermål, be-

spisade

spisade honom med HErrans högwärdige Nattward. Hwarefter han lät sig förmerkia wara redebogen och oförfärad til döden; tröstade så sin hustru, song några Psalmer, och bad änteligen them, som närmast stodo, at the wille ei lenge martera och plåga hans krop, vtan gifwa honom straxt et dödeligit skott. Hwarpå en Bonde-dreng straxt war ferdig at låta et lod vtur en bößa gå honom genom lifwet. Men han dödde intet ther af, ei heller af thet andra skottet som han, på anmodan, fick af en skächta lagd på en stålboga, genom en annan vng Dalekarl, vtan stalp allenast omkull på ryggen, ref vp kläderna sielf och kende efter såret vti bröstet. Måste förthenskul then tredie fram, som satte med en bößa honom midt vppå hiertat, och ther af dödde han. Sedan rusade Bönderna til hans gård, bruto sig in genom porten, slogo sönder dörarna, och höggo i stycker sönder bord, stohlar, och benkar; refwo och sönder all seng-kläde, som the kommo öfwer. Men thet som war af jern, meßing och koppar, togo the til sig. Sedan sökte the efter ägodelar och funno vti Tunnor monga silf-kannor, skålar, stop, kosor, och en stor hop med skeder, alt af silfwer. En stor Summa Guld och penningar, som hustrun hade vndangömt, och gerna welat hafwat at tilgå efter thenna olyckan, funno the ock igen, tillika med hennes dyrbara kläder, guldkädior, armband, ringar och et särdeles skrin med monga penningar, som några af hennes grannar hade i sina gömmor, men blef af en tiänste-piga rögdt. Straxt ther efter fingo the fatt på Erland Biörnsson och Jacob Näf, samt tre gamle Hof-Män, Carl Bengtsson, Jöran Bonde, och Olof Gudmundsson, som alle höllos fångna i Thuna Prästegård. The blefwo hwar och en vtförde på Kyrkiowallen och af allmogen hårdt tiltalte. Erland Biörnsson blef tilfrågader, **hwarföre han hade framfört falsk bref och** (som the sade,) **lugit at Konungen lefde?** The wille förthenskul i sanning weta af honom, om han hade sielf sedt Konungen med sin egen ögon i Riket eller icke? Hwilket efter Erland Biörnsson icke kunde säga, ropade hela hopen på honom, at han war en lögnare och osanningsman. Jacob Näf förwitades hans otilbörliga och obeskedeliga tal, som han haft om Hertigen tu år tilförene, och at han icke heller nu thenna gången hade kunnat sitta med ro hemma på sin

gård,

gård, vtan i oträngde mål begifwit sig tit vp på nytt til Bergslagen, och til at sätta någon skreck och räddhåga vti allmogen som bodde ofwan före, låtit legga en hop Soldater wid Brunnebeck. (x) The andre tre, Carl Bengtsson, Jöran Bonde och Olof Gudmundsson blefwo vtropade för menedare och förrädare, som af idel trolöshet öfwergifwit then fana, vnder hwilken the sworit Hertig Carl all tro och redelighet, then the nu förgätit. Och efter ingen af them kunde sig emot theße beskylningar förswara, blefwo the alla igen införde i Prästegården. Kyrckio-Herden ther sammastädes hade af räddhåga rymt, på thet han icke skulle blifwa på samma sett handterader som Håkan Fogde blef, för thet falska vtspridde rycktet skull om Herr Eric Späre. Therföre gafs alt, som fans i Prästegården, til spillo; och i synnerhet vttömdes källaren, så at många af them drucko sig ganska druckne. Theße i sitt raseri, när fångarna fördes vp i en nattstugu, ryckte Jacob Näf tilbaka af trappan, och handlade med honom vtan någon barmhertighet. Ty först blef han bakbunden och sedan ledder til et swinehus, hwarest the spottade honom i ansichtet, och frågade, om swinematen smakade honom så wel, som then kost, hwilken han tilförene war wahn at äta vtur Tenfat eller annor bätre käril? The togo ock vp treck, och höllo honom vnder näsan med spe och löje, at han skulle luchta therpå, gifwandes honom esom oftast dryga slengar, och ristade honom i ansichtet med pilar, sägandes, at af them skulle han få sådana Dalströmmingar. The andre fyra fångar blefwo förde i Sochnekistan, och ther förwarade. Medan thetta bullret påstod i Thuna fick ock allmogen i wänstra Dalarna bud här om, jemwel Leksands boarna i Östra Dalarna, och i the näst kringliggande sochnar, hwilka enhelleligen til stor myckenhet sig på et stelle församlade med wapn och wärjor, hafwandes intet gott i sinnet. Hwilket som Magr. Elof Terserus (y) Probst

 och

(x) Är bro- eller färge-staden öfwer Dal-älfwen, emellan Salberget och Hedemora, när man kommer öfwer skogen Longheden kallad.

(y) War född år 1554. Hans fader war Herr Engelbertus Olavi Thuna-Helsingus, P. & P. i Leksand. Sonen Elof reste i vngdommen med 2 Adelsmän, och blef Magister i Leipsig, ther han af Gr. L. Professore Possel blef nämnd Terserus; emedan han vti et hans Collegio befants allenast

och Kyrkio-Herde i Lesands församling, i fordom Biskopens i Linköping Sal. Doctor Jöns Terseri fader, merkte, följde han med hopen, i mening at afstyra, om the wordo sig något ondt företagande. Hela hopen war nu kommen til Borstad-färja, hwarest the gingo öfwer, til så stor myckenhet, at när the fremste woro på Thuna Kyrkiowal, hade the sidste icke ännu rört sig frå färjan. Theras Probst Magister Elof räknade tå alt manskapet som war i thet följet, och woro the, som buro bössor, 5000 män, men på the öfriga, som hade Stålbogar, Spiut, och Hillebårdar, hade han intet tal. Hela thenna hopen blef af the andra, som woro wid Thuna förr församlade, med stort rop och sorl emottagen och vndfägnad med thet win och öl, som fans vti Prästegårds kellaren öfrigit, så at monga af them fingo rus. Magister Elof blef här öfwer bekymrader fruchtandes, at the skulle i sit fylleri och raseri bära hender på the fattiga fångarna, hwilkas lif han gerna wille frelsa. Gick ock med lempa så wida, at all ting skulle vpskiutas til andra dagen, tå prädikan först skulle hollas för hela menigheten; Och bad them Magister Elof ingen ting företaga, förr än Guds namns åkallelse förvt gått. Dalekarlarne befalte theremot Magister Elof at prädikan bittida ske skulle vnder bar Himmel, hwilket han ock låfwade. Vnder alt thetta låg **Jacob Nåf** och qwidde jemmerligen öfwer sin vndfängna sår, och vtbödd, med rinnande ögon och ömkelig ord, 2000 daler til Dalekarlarna för sit lif, om han thet feck beholla. Låt ock förmercka, at han

allenast 3 gånger kommet något sent; quasi ter sero. Efter hemkomsten blef han några år Hoff-Secretair hos Konung Johan; Therefter
begaf han sig, ledsen wid thet myckna buller, som war för Liturgien skul, til Biskopen i Wästerås, Mag: Olav Stephani Bellinum, som ägde
hans Moster, Gundelinam Elofsdotter, och blef ther år 1593 Rector Scholæ; Men år 1598 sattas han, af Biskopen och Consistorio i Wästerås,
medan Fadren än lefde, och wid han en gång prädikade sit mål
mist hade, til P. och P. i Leksand. Efter Fadrens död bekom han Hertig Carls Collations-bref på hela Leksands sochn, af hwilken en fierdepart Fadren i lifstiden åtniöt, som sielfwa brefwet, gifwit i Stockholm, then 17. Augusti år 1602, vtwisar. Thet blef honom ock pålagt af Hertigen at på Swenska öfwersätta Johannis Magni Historia,
för hwilket han årligen til en behagelig tid vpbar af Biskops Kulla Kyrkio-herberge 48 Tunnor Spannemål, som af samma bref ses.
Affsomnade år 1617, blifwandes Stam-Fader för monga Familier genom sina Söner och Döttrar.

han ännu ei bekommit något dödeligit sår, som icke kunde läkias, om allenast en god läkare komme til honom. Straxt swarade en vng Dalekarl, at han skulle få plåster, och i thet samma vplyfte sin hand, och klöf hans hufwud med ett swerd. Then döda kroppen blef sedan släpader i en watn grop, vti hwilken as plågade kastas, til thes hans wenner sedan förde hans lik til Thuna. Dagen efter, när wel war liust blifwit, och alle församlat sig, stiger Magister Elof vppå en trapstega, och i en wacker prädikan vtlade för them **Fader wår** &c. Drifwandes förnämligast then lärdomen at the skulle eftersinna, hwad theras Christendoms plicht fordrade, nemligen i synnerhet förlåta them theras brister och öfwerträdelser, som them i någor måtto förolempat, och them i synnerhet som the nu hade i hechtelse satt. Efter prädikan förmanade han them til thet samma, med monga föreställningar; men vträttade doch fögo annat, än en liten tid förvntes them, på hwilken the kunde sig til döden bereda, och anamma HERrans Nattward. Ther på fördes Carl Bengtsson alraförst fram, hwilkom thet förtröt, at dö ohemnad, och til then ändan at gifwa någrom sin bane, fattade efter en bondas böſsa. Men en annar Dalekarl slog honom med en Stålboga så vppå hufwudet, at han segnade nid til jorden. Ther på stiger then tredie fram, som med et swerd högg honom öfwer nacken, wid hwilket han föll framstupa, och blef af flera med mong och swår sår öfwerhopad. Somlige höggo honom med swerd och hillebårdar; andra stungo honom med spiut, och gåfwo honom vtur böſsor skott; hwar igenom han blef så marterad, at hwar Christen menniskia wel kunde röras til med lidande öfwer honom. Men fast han blef så handterader, likwel war hans hud ingenstädes skadad, och således intet dödeligit sår bekommit, vtan gaf sielf med handen tilkenna at han ännu lefde, och begärte, at någor skulle komma och taga af honom lifwet; Thet blef wel af en försökt; men fåfengt. Ty sedan han blef til samma rum bortsläpader, som Jacobs Näſs lik låg vppå, reste han sig en tima efter vp igen, ropar med högt liud, at någor wille warkunna sig öfwer honom, och skilja honom frå hans pino och wonda, som han låg vti. Gåfwos honom förthenskull än fler skott, som doch hade aldeles ingen werkan, vtan han dödde änteligen af torr hugg, som

han hade bekommit. Befants altså wara i sanning thet ryckte, som om honom, medan han lefde, war vtspridt, at han brukat truldoms konst. Och berättas, at satan så besatt hans lilla barn, som war allenast 2 år gammalt, at han lik en orm, doch vtan ögon och mun, men med et hufwud, rundt som et äple, hafwer gifwit sig stundom half vtur barnets mun, stundom fallit hel och hollen i golfwet, och therpå krälat. Med **Jöran Bonde** gick thet fortare; Ty han dödde af et hugg, som han fick på trappan, när han skulle gå vtur kistan. Nu woro Olof Gudmundsson och Erland Biörnsson igen, som ock skulle stå sit straff. Men Magister Elof lade sig med monga förböner så vt för Olof Gudmundsson, at han förskontes och hades in i kistan igen. Therpå steg Magister Elof högt vppå trapstegen, och begynte med widlöftigt och bewekeligit tal berätta om Erland Biörnssons härkomst af en gammal adelig familia; och at Konung Carl Knutson, fordom Dalekarlarnas och hela Swea Rikes berömliga Konung, warit ibland hans förfäder: (fast dock icke så war) **Han war ock**, sade Magister Elof, **en god och redelig man, som mongen gång wel vndfägnat dalekarlarna på sin gård Skattmansö.** Allmogen nekade wäl icke thertil, men sade likwel, at för thet han wanslechtades ifrå sina berömliga förfäder, och förbytt sit förra wackra lefwerne til werre, wore han wärd at dö. Han hade ock ei kunnat vndgå döden, om icke Magister Elof hemligen öfwertalt en Hertigens Drabant, som war i hopen, med gode ord legga sig vt för Erland Biörnsson: Hwilket ock skedde. Ty bemälte Drabant gaf Bergsmännerna in thet råd, at han fången skulle föras til Hertigen, som kunde af honom få kundskap om alla stemplingar emot sig. Hwilket och allmogen åtlydde, med thet förbehold at 200 Dalekarlar skulle följa honom med theras fulla wapn, på thet han icke vnder wägen skulle rymma bort. The gåfwo honom ock et resepas, hwilket så vpsatt war af Mag. Elof; **Wi Cronones vndersåtare och allmoge, som bo och bygga vti bägge Dalarna och Bergslagen, görom allom witterligit, som bo nedan före longheden, at några förrädare vti wår nådigste Furstes, Hertig Carls frånwarelse, hafwa wågat sig hit vp til oss, och äro fundne aldrasist här i Thuna-**

Sochn: Så, emedan af oß blefwo sporde befallningar, som the hafwa haft, at förråda hans Furstteliga Nåds, samt thenna lands anda; therföre åro sedan i wår församling här vti Thuna ihiälslagne Jacob Nåf, Carl Bengtsson, och Jöran Bonde; men Erland Biörnsson och Olof Gudmundsson hafwom wi låtit lefwa, at högbemelte wår nådigste Furste må få af them wißa kundskaper, så ock sedan sielf låta straffa them efter theras förtiänst. Och äre med them 200 Dalekarlar, at the icke med andras list och behendighet skola få rymma. Altså begäras alfwarligen på högbemelte hans Furstteliga Nådes wägnar, af all landskap, Städer och sochnar, at bemelte theras följe mätte bewisas på wägen god säkerhet och all förfordring, så ock at the måge få thet lifs vppehelle, som the behöfwa: Och til wißo hafwa wi här vnder trycka låtit thenna Lagsagos Signete, Datum Thuna d. 10 Septembris 1598.

Mera blef af Bergsmännerna och Dalekarlarna thenna gång icke företagit, vtan hwar reste hem til sit, och woro altid Hertig Carl bewägne. Therföre när et falskt ryckte kom vp til them om Hertigens nederlag, och bref kommo til alla Kyrckio-Herdar, för theras församlingar, om en allmen tacksäjelse til Gud å Prädikstolarna för en så herlig segerwining, som Konungen bekommit; Befalte allmogen twert emot, at sådant ei skulle ske; med vndsägelse, at the skulle hafwa at wenta en stor olycka, om the dristade sig något röra ther om. Ja hela allmogen begynte åter at röra sig, och wille gå man af huset, at hemnas på Konungen och hans folck, Hertigens nederlag, samt sina slechtingars och anförwanters död, som hade stupat i thet slaget. Men i thet samma kom Hertigens egit bref, som vnderrättade them, om hans welstånd, hwar wid the någorlunda begynte sachta sig. Men efter Hertigen i samma sit bref af them begärte, at the hans Furstinna, barn, och inbyggare i hans Furstendöme wille behielpelige wara, emot theras fiender (Ty ännu hade icke slaget wid Stångebro gått för sig) skrefwo the Hertigen swar tilbakars, hwarvtinnan the thenna hans befalning lofwade efterkomma, jemte ödmiuk anhollan, at them mätte tilsendas twenne myndige Swenske

män, som theras öfwerstar blifwa kunde, namgifwandes i synnerhet **Carl Carlsson Gyllenhielm**. Therpå fick Carl Carlsson, som war på skepsflottan för Stegeborg, Hertigens skrifteliga befalning af den 23 Septembris, at resa vp til Dalarna, och hafwa i följe med sig **Peder Christersson**, som hade Carl Carlssons Moder til Fru. Theße begåfwo sig straxt på wägen åt Bergslagen. Men när the kommo in emot Wästerås (z) fingo the weta at Vplenningarna til häst ther lågo, och ärnade sig til **Nerike**, som war Hertigens Fursten döme, at ther sköfla och plundra. Therföre måste **Carl Carlsson** och **Peder Christersson**, som hade med sig ei mycket manskap ligga stilla, til thes Vplenningarne drogo hem åt sina färde. Tå bekommo **Car Carlsson** och **Peder Christersson** öpen wäg at obehindrade resa fram. **Peder Christersson** stannade på Wästerås Slott, och låg ther med några rotar knektar i besettning. Men **Carl Carlsson** reste alt fort tit åt han ärnade sig och mötte 2 mil på andra sidan om Wästerås, några Dalekarlar, som gått vr lägret, the slagit wid Brunnebeck, at hemnas på några Kyrkio-Herdar, som the beskylte för förräderi och otrohet emot Hertigen. Hade ock illa hollit hus i Romferthuna (a) Prästegård hos Herr Bengt, som tå blef en

(z) En gammal Biskopelig stad i Wästmannaland, ther och nu Landshöfdinga sätet är, et Kongl. Gymnasium och et Cronones Slott, som är mycket gätet vti gamla Historier. Stadens namn är sammandraget af Wästra-århus, i. e. occidentalior remorum domus, i anseende til thet Östra århus, som warit ther, nu Upsala är. Om thenna staden, thes märkwärdigheter äldre och sednare, äro ei longo sedan 2. Disputationer vtkomne wid Academien i Upsala.

(a) Är en Kyrkia och Pastorat vti Norbergs bergslag i Wästmannaland, och ligger mit emellan Wästerås och Salberget vt med lands-wägen. The förbi resande hafwa wid thenna Kyrkia then beqwämlighet, at the kunna se hwad klåckan är, efter ther är i Tornet vrwärk och wisare. På thenna Romfortuna Kyrkiogård är ock faseligit at se en benragla, af en, för mong år sedan död, mennistios kropp, hwilken på intet sätt kan ligga vnder jorden, eller vnder the andra benen i ben-kistan, vtan altid ligger ofwan på, ehuru man med tyngders påleggande af stockar och stenar åtskilliga resor thet budit til. Och hafwa Wederbörande warit så mycket sorgfälligare therom, at kunna gömma thetta asat vndan menniskors ögon, som thet ei annat kan, än förorsaka en starck rörelse och fasa hos åskådarena, efter raglan ännu är klädd med torkadt kött och skrunken hud, warandes ännu öfrigit en arm, lår och ben med en röd strumpa pådragen

en arm och fattig man. The hade ock årnat at besökia några Adelsmåns gårdar, som Engsön, (b) Tidöen och flera, men alt thetta blef hindrat når Herr Carl Carlsson kom them til mötes. Sedan följdes the åttil Brunnnebeck, hwarest Carl Carlsson fan Dalekarlarna vti en temmelig god krigsordning. Ty the hade tagit några gamla och förafskedade krigsmän til sina officerare, som them vnderwisa skulle, huru the emot sina fiender skulle i felt och marck gå. Theras lägre war wel beskantsat, och lågo på någor vptimbrad blockhus stora jernbasare, at the ei fruchtade för någon fiende. Carl Carlsson blef med mycken glädie och fägnad emottagen efter the lenge wentat efter honom. Och wille hwar och en få gerna se honom at efter the ei hade rum i stugun, vpklefwo mong på taket, at betiena sig af et fönster som ther war. Men taket föll ned i stugun med en del af folcket, som ther på war. Tå måste Carl Carlsson berätta för them, huru alt war tilgångit i Östergötland emillan Konungen och Hertigen ifrå början til slutet. Men natten ther på fick Carl Carlsson bref, om Stångebro slag, at Konungen tappat, men efter the fem Swenska Herrars, som beskyltes för orsakerne til hela thetta inbördes kriget, öfwerlefwererande i Hertigens hender; war saken förlikt emellan Konungen och Hertigen. Når thetta blef för allmogen vpläsit, swarade the; **at the twiflade, om thenna förlikning** (som sedan icke heller skedde) **skulle lenge hafwa bestånd, efter hos monga af them ännu war i friskt minne, huru såsom onde rådgifware tilförende stichtat mycket ondt emillan thenna Konungens Sal. Herr Fader Konung Johan och hans furstеliga Nåde Hertig Carl; begärade** för-

oragen, hwilket för få år sedan Comministern här wid Dom-Kyrkion Herr Rhman med egna ögon sedt och åskådat hafwer. Berättelsen här om är sådan ther å orten, at i Församlingen bodt en Fogde, hwilken för mong år sedan i stor hungers nöd blandat kalk i miöl, och ganska dyrt vtsåldt til the nödlidande. Therföre och then rättfärdige Guden welat lemna hans kropp til en stadigwarande och eftertänkelig warning för alla ochristeliga skackrare och skinnare.

(b) År en Kyrkia och Pastorat vti Wästerås Sticht, Wåstmannaland och Tiurbo härad, belåget vti och wid Mälaren; men sielfwa Säteriet och Herrehuset, som fordom hördt til Possar, Sparrar etc. äges nu af then Hög-Grefl. Piperska Familien.

förthenskul, at the måtte få (som theras ord woro) rensa landet, samt draga til Konungen och Hertigen, och afskaffa sådana otrogna och skadeliga män. Carl Carlsson hade ganska stort beswär, innan han kunde taga thenna meningen vr theras hufwud. Enteligen låto the sig öfwertala af Carl Carlsson, som med mong skäl bewiste, hwad olägenhet the skulle draga öfwer sig, om the nu kommo, sedan saken wore förlikt, vtan han gaf them thet rådet, at the skulle skrifwa Konungen och Hertigen til, och ödmiukeligen önska lycka och Guds welsignelse til then förlikning, som emillan them både war blefwen vprättad; Sedan ytterligare betyga med enskyllan, at the icke hade gripit til wapn och wärjo af något annat vpsåt, än som at hindra och styra them, som illa wille theras fädernes land, och the rätta arfHerrar af Konung Gustavs blod. Doch likwel skulle the ther hos bedia, at them måtte blifwa förlåtit, hwad några oförståndige ibland them af sådan orsak kunde hafwa mißhandlat, tilsägandes alle, at the här efter, så länge the lefwa, wille finnas redebogne then hela Konungsliga Familia med hörsamhet, til trogen tiänst. Dalekarlarna tackade tå Herr Carl Carlsson, som bätre än thessielfwe, besinnat theras gagn. Thetta brefwet vpsatte Mag. Elof Terserus; men när thet blef för them vpläsit, förtörnades the högeligen på Mag. Elof, efter han oftare ment Konungen, än som Hertigen; beskylte honom för en otrogen man, som skrymtade med Konungen. Men Carl Carlsson stilte thenna oenighet, sedan han läsit brefwet, och berömt thet, at thet war wel vpstelt af Mag. Elof. Sedan tog Carl Carlsson afsked frå hela hären, och tackade them på Hertingens wägnar, jemte förmaning, at the skulle hwar i synnerhet förholla sig stilla och frideligen, hwilket ock skedde.

Thet

# Thet Tredie Capitel

## Om sielfwa slaget (c) som stod wid Stångebro (d)

Thet berodde nu altsammans på Hufwud-drabbningen, på hwilken thera sidan lyckan tå wille foga sig, ther wid worde thet ock blifwande. I första Capitlet berättades om Konung Sigismundi ankomst til Linköping, och huru Hertigen



(c) Joh. Messenius berättar i sin Scondia Tom. VIII. p. 50, at året förut på samma ställe och natten för samma dag, som slaget stod, nemligen then 25 Sept. 1597, hafwa twenne Bönder, som bodt i en by brede wid åen, utan twifwel Tornby, som ligger närmast, om natten tå the fiskat, hördt et förskräckeligit dunder i skyen, och när the lyft ögonen up åt himmelen, sedt en ganska swart molnsky, som delte sig, hwar utur the med stor förskräckelse blifwit warse, huru twenne Krigshärar kommo fram, then ena i Swensk, och then andra i Polsk dräkt, hwilka strart drabbade tilsamman med sådan häftighet och gny, at the sågo, huru then förra behölt segren öfwer then senare. När himmelen åter blef klar, sågo the en man, af stort anseende och Majestet, stiga fram uti en lång sid räck, hållandes i högra handen et bart blodigt swärd, af hwilkets udd, som wändes neder åt, några blodsdroppar föllo i ökjan, som theße fiskare sutto uti. Sedan thetta alt förswunnit, och Bönderna kommo sig något före efter thenna faseliga synen, gå the, så snart dagen wardt, in uti staden, berätta thet för Biskopen Mag. Petrus Bened. Olandus, och stadsens Borgmästare, Påder Eriksson, som ei utan förskräckelse afhörde thenna berättelsen, och fingo året efter se, hwad han betydde, när then blodiga grabbningen gick för sig.

Thet lefde och många then tiden i fruchtan, at Sanctæ Brigittæ spådom, som tå war mycket bekant ibland folket, skulle gå i sin fullbordan: Nemligen, at Riket skulle blifwa anfächtadt af främmande Krigsfolk, och at wid Wadstena skulle en så blodig drabbning för sig gå, at the dödas wapn skulle i theras egen blod kunna simma. Efwen taltes ock mycket then tiden om en Munks i Wästerås, Stephani wid namn, prophetia, som war sådan; at, när then Tall, som skulle upwära af fröet, som tå sattes i jorden, blefwo så stor, at hans qwistar betäkte thet rummet, som Munken bodde uti, och en hwit skata uti samma Tall byggde sig näste, skulle wid Wästerås stad sådant nederlag och blods-utgiutelse ske, at af the slagnas spiutskaft skulle Stads-boerna hafwa wedbrand i try år. Så wäl Talln, som Skatan sades tå wara sedd af mångom. Men sielfwa förfarenheten har sedermera öfwertygat, at sådana spådommar warit Munke-drömmar, och fabulæ aniles. Vid. Mess. l. c. Tom. VIII. p. m. 71. & Tom. IX. p. m. 47.

följde efter med sin Krigshär. Så snart Konungen kom til Linköping, lät han then 23 Septembris hela Krigsmachten gå vt til Torfwinge, (e) och befalte, at alle gårdes gårdarna så ther omkring, som kring the nästliggande byar, **Mörtlösa**, **Kallerska** och **Aby** skulle nederrifwas och en fri plats til et feltslag tilredas. När alt sålunda blef afrögt, stelles hela Krigsmachten vp i en slachtordning, och wentades tå på Hertig Carl, som berettades wara kommen til Linghem, (f) med sin Armee. Men efter han tå ei framkom, gick Konungen med sit manskap i staden tilbaka, (g) låtandes höra sig i thesza förwiteliga ord: **Carl Buske-krypare tör ei vt på slätten, at låta se sig.** Imedlertid drager Hertigen med sit folk närmare Staden, och slår sit lägre i Rydstad Sochn brede wid then lilla åen, som löper förbi Biurs-Holmen och ther afskär landswägen tre och en fierdedels mil frå Staden i Öster. Och efter Hertigen såg, at et swårt blod-bad förestod, om thet skulle komma til slags; ty sände han dagen efter, nemligen den 24 Sept. **Lindorm Ribbing** til Konungen, at slüta om en förlikning; och ligger imedlertid stilla både then dagen och påföljande natten, i förhoppning, at alt skulle kunna i wenlighet afgöras. Giorde sig ock såker, efter Konungens folk

(d) Stångså löper Östan til vt med Linköping. Hon kommer långt neder ifrå Småland genom många siöar, och sedan hon wid Tannefors en fierdedels Mil ifrå Linköping, giort et beqwämligit fall för 12 qwarnar, och gådt vnder Stångebro, inflyter hon en fierdedels Mil nedan för staden i then fiskrika siön Roxen. Af thenna Stångså är Öster-Götland wordet fördelat vti Östan- och Westan-Stång, hwilka twenne delar hafwa hwarthera sit enskyldta Landsmerke eller wapn.

(e) Belägen en fierdedels Mil frå Linköping vti Öster, bestående af 3 hela hemman, ligger i Åkerbo-härad och S. Lars Sochn, vt med stora Lands wägen.

(f) Ligger i Törnewalla sochn, en liten Mil frå Linköping i Öster. En gammal tradition är, at thenne by, är så nämnd af en then tractens fordna Drott, Höfdinga eller Domare, wid namn Lingur, som här skal hafwa bot. Och på thetta sättet skal byens rätta och första namn warit Lingurs-hem.

(g) När Polackarna kommo tilbaka in i staden, hafwa the på alt sätt giordt sig lustiga, så at the gambla här i staden ännu weta at berätta efter theras Föräldrars och Förfäders ägner, at på ändan af then ena Slotts-flygelen, som wetter åt Kyrkiogården hafwer stådt et torn, och at emellan bägge flyglarna warit en gång, på hwilken Polackarna låtit höra sig med blåsande i Trommeter och andra Instrumenter, så at thet hördts långt vtom staden.

folk ei låt sig se then dagen, vtan drog sig tilbaka in i Staden, vndantagandes, at några Fanor blefwo qware öster om Stång, at hålla wacht wid stycken, som ther woro planterade. Men efter midnatt rycker **Hans Wejer**, som war General för Konungens Rytterie, til Hertigens lägre, med något manskap, och förorsakar ther Alarm, i thet han griper fiendteligen an förwachten, som stod emillan bron och Staden, hwilken blef drifwen öfwer bron til lägret. **Anders Linderson**, som låg närmast åen, gör sig straxt färdig med sina Ryttare, rycker öfwer bron som låg öfwer then lilla åen, och tager henne i förswar, til thes han blef förstärkt af **Henrich von Ahen**, en Pomersk Adelsman, och Regiments Qwarter-Mästare wid Hertigens Cavalerie. Thenne bispringer **Anders Linderson** med några Ryttare. Så snart **Hans Wejer** blef honom warse, begär han samtal med **Henrich von Ahen** på Krigsmans tro och lofwen, hwilken, intet ondt eller falskt förmodande, rider til honom. Tå ropade **Hans Wejer** til sina Ryttare, säjandes; **Griper then skelmen an, och fånger honom.** Men **Henrich von Ahen** hade en häst, som, när påtrengde, både bet och slog ifrå sig; then gifwer han spårorna, och red på bägge Ryttarna, som kommo at gripa honom an, af hwilka han then ena sköt med Pistolen för hufwudet, och then andra slog hästen ifrå sig, at han slap vndan och kom oskadd til Hertigen med berettelse, om then trolöshet, som honom af **Hans Wejer** war wederfaren. Thetta gick Hertigen mycket til sinnes, och straxt, samma natt, kallar til sig Grefwe Axel **Lejonhufwud**, **Anders Linderson** och flera sina män; föreställandes them vti et bewekeligit tal; **huru all förhopning om sakens wänliga biläggande med Konungen wore vte, efter han afslog alla skäliga frids medel och sökte intet annat, än godt tilfälle at förraska them allasamman, som sig emot honom til wärn och förswar satt hade. Therföre måtte the nu ei längre låta gå vt på tiden, vtan gripa til thet, som wore enligit både med then helga Skrift och naturlig Lag; nemligen med wapn och wärja förswara lif och lefwerne, hustrur och barn, religion och frihet; The skulle förthenskul fatta mod, och vnder trogen bön til Gud i himmelen om seger och lycka, för sit helga namn**

**och åra skul, gå på fienden löst.** Alla, som tå woro tilstädes läto förmärkia en stor frimodighet och lust at gripa fienden an, fast Grefwe Axel **Lejonhufwud** af någrom beskyltes för oricktighet, och at han skolat haft i sinnet med något mänskap gå öfwer til Konungen, så framt han icke blifwit af Konungens lycka tå straxt hindrader. Men ehuru här med warit, tyckes thet doch ingen grund ägt, helst han förhölt sig så manligen och tappert vnder sielfwa slaget. Hertigen rycker förthenskul med hela sin Krigshär, rätt som thet begynte dagas, then 25 Sept. fram åt Linköping (h) vnder et skönt och stilla wäder. Men när Solen skred til vpgången, steg en tiock dimba vp, som doch hölt sig så wid jorden, at Hertigen kunde öfwer henne se fiendens Fanor, och huru han til häst och fot kom togande öfwer bägge Stångs Broarna. Men här om berättas annorlunda af andra. Nemligen, at tå förtiden warande Biskop i Linköping Mag. **Petrus Ben; Ölandus**, och Stadsens Borgmästare **Peder Eriksson** skolat med klämtning vtur Kläckestapelen gifwit Hertigen til känna, när bästa tilfälle warit giöra på Konungens krigsfolk anfall; och at förthenskull Hertigen kommit helt oförwarande på them, när the warit i staden och ätit frukost om morgonen, vndantagande at något folk warit på andra sidan om åen, som stått hos stycken, och först förkun-

(h) Thet är en trowärdig sägn, at Hertigen, när han om morgonen bröt vp med sin Armee, och togade åt staden, i mening, at, i HErrans namn, angripa sina fiender, skal hafwa tagit med sig ifrå Wänge-by, som ligger närmare åt staden vt med Landswägen, i Wårdsbergs Sochn, en dierf och gäten Bonda, benämd Oluf (eller som gemene man honom kallat, Ola, Jola eller Jula) som noga wiste ortens och platzernas beskaffenhet vt med Åen Stång. Thenne Bonden följde Hertigen, och vnder töknet, som tå vpsteg af Stång, och höll sig wid jorden, lopp vpp på Gumpekulla och stäldte sig wid then höga stenen, som på samma kulla står, (hwar om rätt nu skal berättas) ther ifrå han kunde öfwer töknet se och för Hertigen berätta, huru Konungens folk anmarcherade ifrå staden och stäldte sig til träffnings. Hwilket kom Hertigen wäl til paß. Hwad näd honom sedan therföre giordes är icke bekant; men at Bonden så giordt, witnar thetta rim, som än i dag några kunna säga:

**Wid stenen på Gumpekulla-backa**
**Ther skiuldte Jola sin tiufwa nacka.**

Eller,

**Stenen på Gumpekulla-backa**
**Fridde mång kula frå Jolas nacka.**

kunnat Hertigens ankomst. Uti et bref, som Fröken Christina Baner skrifwit til sin Syster den 20. Martii 1600 läsas theßa orden: Men the (nemligen, Konungens folk) woro icke wel inkomne i staden förr än åter blåstes alarm, så at jag minnes thet min fader (Gustav Baner) icke hinte mera, än at han lade sit harnesk af, och satte sin håst i stallet; och när han hörde alarm blåsas, sändes ei mer, än et bud efter hans håst, som ännu ei war affadlader, och straxt red han vp til Konungen, at följa honom vt. När the kommo til broen, war then måst vpkastad, så at Konungen med sit folk kommo med mödo öfwer. Thetta hafwer sig så kunnat tildraga; Men thet är wist, at striden hade sin början och orsak af Hans Wejers anfall om natten på Hertigens lägre. När Hertigen kom fram öfwer skogen, som nu är Jägarepark, befalte han, at, efter ther woro twenne wägar, som särskilt lupo, then ena til then stora, eller nu kallada Gamla Stångebro, och then andra til then lilla, (i)

 skul-

(i) Thet tyckes ei wara troligit, at then här nämda lilla Bron, legat tå på samma ställe, som hon nu i dag ligger, och brukas: Hwar om jag vtur Rådstugu handlingarna bekommit en temmelig redig och klar vplysning. Skälen ther til, at thet nu i dag brukade Broställe, ei är så gammalt, som slaget, tages (1) ther af, at vti 1646 års Rådstugu handlingar finnes, at tå först in Aprili blifwit Stadsens Borgerskap pålagt, göra på thet ställe, som nu är, en ny bro, hwilken doch icke förr än några åhr ther efter färdig blef, och kallades Nya Stång eller Ny-Bro. (2) Hafwer tilförende til thet stället ingen fart eller wäg warit; Men sedan thenne nya Bro wardt färdig giord, blef påbudit at gatan skulle af Landtmätaren de Roger från bron ändan vpföre til Landshöfdinga-Residencet, och widare til Wästra Tull, 18 alnar bred reguleras, och sedan af samtelige Borgerskapet förfärdigas och stensättjas, som doch ei blef förr fullbordat än wid paß år 1655 för bärg, backar och moraster skul, som gorde arbetet swårt och långsamt. Sedan blef thenna gatan kallad S. Lars- och sist Stora-gatan. The gårdar som på södra sidan om gatan närmast bron ligga, hafwa warit kallade Ny-byget. I följe hwar af man klarligen kan sluta, at thenna nu brukade bro är i senare tider vpbygd. Men hwad then lilla bron, som Konung Sigismund betient sig vtaf, angår, är man i then tankan, at then war en slätt och ringa bro, som gådt ifrån then nu kallada Ågatans åbrädd och krökat sig efter grunden vp til thet stället, hwarest Sämske-makare stampen nu är, et böße-skott wid pas nedan för then nu warande bro. Ty (1) säges af gammalt folk, at the hördt af sina föräldrar och förfäder om thenna bro, (2) Kommer thet öfwerens

med

skulle ock hären delas, och halfparten drabba på hwart stället. Til höger emot **Stora stång**, som nu i dag är förstörd (kan doch synas, hwar hon nordost ifrå Staden legat,) war **Anders Lindersson** och **Samuel Nilsson**, Hertigens **Öfwerstar**, then förra för Cavaleriet, then senare för Infanteriet. Här emot fik **Arfwid Drake** (k) af Konungen befallning, at drabba wid **Stora-Stång**, commenderandes **Smålands** Cavalerie, förvtan mycket annat folk til häst och fot, som ther skulle göra fienden motstånd. Men Hertigens **Öfwerstar**, som redan nederlagt och afslaget the Konungens troppar, hwilka på hinsidon bron och åen med några stycken woro posterade, körde them tilbaka öfwer hals och hufwud. Somlige blefwo frälste genom bron, men största delen måste begifwa sig i watnet, hwarest månge omkommo. Sedan blef en **Enebacka**, **Gumpekulla** kallad (l) af Samuel Nilsson intagen och besatt med In-

med sielfwa berättelsen, i thet at qwarn-huset, som blef antändt, warit wid bro-ändan, och vtan twifwel warit ther thet nu är än i dag, (3) Finnes i gamla Rådstugu Protocoller och Köpe-bref, at then gatan, som nu kallas Ågatan, then tiden warit kallad lilla Stångsgatan, och Ladugården, som warit vtan för östro Tullport til wänster, warit kallad lilla Stångs Ladugård.

Elliest finnes öfwer Tinnerbäcken hafwa warit en bro år 1653, Tinnerbäcks Bron kallad, men lärer icke långt förvt warit vpbygd, fast både 1627, såsom och 1633 samt 1643 befallning ther om til Borgerskapet vtgådt.

(k) Thennes Fader Knut Drake til Hagelsrum i Småland blef af Konung Johan adlad then 26 Nov. år 1574, och fick til sköldemärke en hand, til en åtskilnad ifrå Wäst-Götiska Drakarna til Intorp och Fyllerid, som förde en sexvddig stierna vnder sparrarna. Men thenna slächt är redan vtgången.

(l) Thenna Enebacka är nu och longe sedan vpbrukad på alla sidor til åker, och blifwer kallad Gumpekulla antingen ther af, at Polackarna och annat Konung Sigismundi Folk, som ther med några stycken posterade woro, wid the Swenskas eller Hertigens Folks annalkande, ock theras Salvas gifwande, gumpade eller skumdade; thet är, luppo vndan, dragandes sig neder åt bron; eller ock, som en gammal tradition är, ther af, at vnder then höga stenen, som ther ännu står, skal i Hedna tid blefwit begrafwen en förnäm Fru, benämnd Gumfrid, som ägt then forr omtalta Höfdingen Lingur, eller någon annan mächtig man, så at backans äldsta och rätta namn warit Gumfridskulla. Hwarpå än monge långe stenar finnas, antingen stående eller liggande til bewis och widermäle, at ther warit antingen en hednisk Dom-Platz, eller, thet troligare är, en Grift- eller Ätte-backa för Kallerstad eller någon annan (kan ske) nu ödeliggande Odalby.

infanterie, som vr sina Bößor och Stycken skötо så skarpt öfwer watnet, at hålla bron ren, at grenar och qwistar af the på andra sidan om åen stående ekar blifwit afskutne och i luften bortförde. I thet samma årnade **Johan Gyllenstierna**, som war Ryttmestare för Konungens Swenska Adel och Hoffolk, så ock hans **Lieutenant Erich Ribbing** och Grefwe **Abraham Brahe**, som war **Fändrich** och förde Konungens Fana, göra, (så snart the kommo ned til stora Stångebro, anfall på **Samuel Nilsson** mitt vnder starkaste elden: Men i thet samma kom **Lindorm Ribbing** tilbaka ifrå Konungen vr Staden, (hwarest han sedan dagen förvt warit, tå han, som berättades, skulle befordra förlikningen) med befallning til them, at the ei skulle wåga sig öfwer bron, vtan medan striden, som skarpast tilgick, hafwa acktning på Konungens egen höga person. Therföre the ock sig ei något företogo emot fienden, medan striden påstod, vtan stodo i ordning ock wapn, och med ångslan sågo, huru theras Cammerater wid bron och på andra sidon åen, ja ock med skott på thenna sidon, blefwo nederlagde. Men när slaget war öfwerståndet, förspörde the en stor Konungens wrede och onåde för thenna theras gerning, efter Konungen nekade sig thet hafwa befalt. Medan thet nu så lyckades för Hertigen på **högra** flygelen wid **Gumpekulla** och stora **Stångebro**, såg thet illa vt på then **wänstra** wid lilla **Stångebro** och **Ladugårds Backa**. (m) Ther Commenderade på Hertigens sida Marschalken **Hans von Masbach**, (n) **Hans Eriksson Vlfsparre** til Bråswik, (o) och Stall-

(m) Ligger näst vt för Linköpings östra-port, gåendes Landswägen ther brede wid. Vnder then ther hopkastade jord-högen, motte the ther slagna Polackar ligga begrafne. At Höfdingen Lingur thervti blefwit lagd år en gisning hos några.

(n) Rättare Hans von Masenbach, af Schwabisk Adelig slächt, tiente sig vp hos Hertig Carl af Södermanland och wardt efter andra Krigs-Charger, Feltt-Herre. Sedan blef han Ståtthållare på Stockholm och tillika Öfwerste Marskalk. Han skref sig Herre til Okna i Södermanland, och war en tapper, trogen och gudfruchtig man, som vnderskref Upsala möte år 1593, och afsomnade den 29 Martii år 1607, blifwandes hederligen begrafwen vti sitt egit grafchor i Upsala Dom-Kyrkio på norrasidon, ther ock Hans och Hans Frues wapn med 8 anor å hwarje sidon blefwo vpsatte. Hans enda barn war en Dotter, som giftes med en Crell eller Crail von Bamberg. Och är så Masenbachiska slächten här i Riket vtgången.

(o) Är en Herregård på Wikbo-landet vti Östkinds Härad och Härads-

Stallmåstaren **Anders Nilsson**, (p) som tå war Ryttmästare för Hof-Fanan. The hade emot sig på Konungens sida thet **Polska**, **Ungerska**, **Skånska**, **Tyska** och **Småländska Infanteriet**, samt **Jöran Nilsson Posse** med **Westgöta Cavaleriet**, tillika med några **Fältstycken**, som lågo planterade på Ladugårdsbacka. Thetta Konungens folk, som altsammans war kommit öfwer åen, drabbade häftigt på Hertigens wenstra flygel, och gåfwo bak om en gärdesgård, then the sig til fördel hade, så stark eld, at Hertigens folck måste wika, efter Konungen war ther starkast på manskap. Somliga mena, at Hertigens folk gingo til ryggia med wilja, på thet the måtte locka fienden vt på slätten frå gärdesgården, hwilket ock skedde. Ty Konungens troppar lemnade sina fördelar och stycken, ock följde efter Hertigens folk, som drog sig tilbaka vt på slätten, ther nu är **Ladugårds gärde**. Thetta kom **Anders Linderson**, och thet andra Hertigens folk, som fäcktade til höger wid **stora Stång**, och hade ther aldeles slagit fienden på flychten, wäl til paß, at the kunde komma sina beträngda Camerater wid **lilla Stång** til vndsettning. Hwilket ock skedde på thet sättet, at en Ryttmästare, wid namn **Nils Germundsson** går med sina Ryttare vt med åen vpföre til **lilla Stång**, ther Polackarnas stycken stodo, sku er eld på Krutkamaren, jagar them, som stodo qwar wid styckerna, sin wäg, bemächtigaar sig alt theras **Artillerie**, och griper Konungens öfwerste Fäldt-Tygmästare **Maidel**, och förer honom fången til Hertigen. **Anders Linderson** (q) försummar sig

Hammars Församling belägen, hafwandes namn af then Hafs-Wik, som gifwer Seglation til Norrköping, och heter Bråwikan. Hwarwid, såsom mycket troligit är, åtminstone ei långt therifrå Bråwalla slag stådt; fast Saxo Dansk hafwer bedraget wåra Historicos at räkna thet ibland the gamla Fältslag, som stådt Hedna dagar vti Wärend i Småland.

(p) Wardt en Stam-Fader för Rosfeldiska Familien; ty som han ingen Son efter sig lemnade, så fick hans Måg, Herr Jon Anderson Ståthållare på Grips-Holm, vptaga hans gods och tillika hans Adeliga Wapn efter hans död.

(q) Then så ofta nämda Anders Linderson kan jag ei finna eller få weta hwad Familia han warit vtaf. Mycket likt synes, at han warit af Torstensoniska slächten, efter vti then många finnas af thet namnet Linder eller Lenart. Men man är äntå i owißhet. En hafwer lefwat wid samma tid, som hetat Anders Linderson, Herre til Säby i Wäster Götland.

sig ei heller, vtan går löst på Polackarna i flankan och på ryggen hwar wid the flychtiga af Hertig Carls folk repa mod, wända om, och med stor ifrighet gå på fiendan löst, som nu nästan på alla sidor war kringränd. Ther har gått ganska skarpt til, i thet hwar och en af Hertigens Officerare och gemena lätit se stora prof af mod och tapperhet. I synnerhet har **Hans Eriksson Ulfsparre** manligen brukat sit **slag-swärd**, och nederlagt af fiendan, hwem honom förekommit. Så berättas thet ock om en gemen Soldat i Hertigens här, benämnd **Anders Stång**, at han i striden afklädt sig sin troja och allena med sit swärd nedsabblat fem och siuttio personer af fienden. När thet begynte se öfwer alt illa vt för Konungens folk, ropar **Jöran Posse Nilsson**, som anförde Wäst-Göta-Cavalerie på Konungens sido, til **Anders Lindersson**, sin gamla goda wän, med theßa ord: **Broder Anders Lindersson, skolom wi här möta hwar annan, såsom fiender?** Ther på swarar **Anders Lindersson; Här gäller nu intet broderskap, vtan Lod och Krut:** Satte så med sina Ryttare på **Jöran Posse** och hans folk, och dref them med mycken manspillan på fiendans sido til åbredden, hwarest the flychtige måste begifwa sig i watnet, efter the woro något längt från bron, och kunde ei heller finna på något wad. Therföre blefwo the måste, hwilkas hästar ei orkade simma, i watnet fördränkta. Fotfolket, som medelst flychten kunde vndkomma, gick öfwer **lilla bron**, och satte sig wid wästra broändan in åt Staden, at hindra Hertig Carls öfwergång. En del intogo ock några **qwarnhus**, som stodo på samma sidon om åen in åt Staden, och sköto öfwer watnet på Hertigens folk. At nu twinga theßa gå vtur sina fördelar, befalte Hertigen, at the Stycken, som woro tagna frå fiendan, skulle föras nermer åbrädden, och vtur them gifwas stark eld på qwarnhusen. Thet stod altså ei länge på, at bemälte hus antändes och lades i aska; hwarmedelst månge **Heidukar** satte lifwet til, och alt Konungens krigsfolk blef igenom et oophörligit skutande å Hertigens sido jagat ifrå åen vp til och vti Staden. Konungen war nu stadd i stor fruchtan, at Hertigen skulle komma efter in i Staden: Ty så mycket man af alla omständigheter kan finna, woro bägge broarna i behåll, fast af en och annan berättas, at the blifwit vpkasta-

da af Konungens folk, på thet Hertigen ei så snart skulle kunna komma efter; skolandes ther igenom många Polackar blefwet qwar på östra sidan om åen, hwilke antingen blefwo nedergiorde, eller i strömmen jagade. Men thetta synes ei så aldeles komma öfwer ens med the förrut anförde omständigheter. Men thet är wist, at när Hertigen aldeles wunnit slaget, och Konungen fruchtade, at han skulle snart komma efter in i Staden, skickade han en gammal, from, och redelig Adelsman, benemd **Arfwid Swan** (r) med en Trummetare til åbrädden wid Stång, hwilken öfwer watnet ropade til Hertigens Krigs-Öfwerste **Samuel Nilsson**, och på Konungens wägnar begärte så långt stillestånd, at gode och fullmyndige män, kunde å bägge sidor komma til samtal, och upprätta en fast förlikning emellan Konungen och Hertigen. Öfwerstan **Samuel Nilsson** frågade honom tilbaka; **om med hans wärf wore något alfwar?** Hwilket när **Arfwid Drake**, som ock war i följe med, edeligen betygade, red Öfwerstan bort at upsökia Hertigen, och sådant för honom berätta. När Öfwersten kom til Hertigen, ther han war, fant han honom wara stigen af sin häst, ligga på sina bara knä och tacka Gud för then härliga segerwinning, som han erhållit. När Hertigen afhördt Öfwerstens berättelse, befallte han straxt i werket ställas, hwad Konungen begärt, och lät förbiuda soldaterna öfwa widare fientelighet. Hertigen sätter sig sielf straxt til häst, och rider til then ort ther **Arfwid Swan** war, at inhämta sielf af honom närmare kunskap om Konungens upsåt. I thet samma, som the stå och talas wid, kommer en blykula ur en räflad bößa och drabbar Hertigen för bröstet på hans Harnesk, at thet syntes merke efter. Hertigen förföll straxt i then tankan, at list och försåt war å wägen; frågade förthenskul **Arfwid Swan: Om något förräderi wore at befruchta?** Hwartil när högeligen nekades, mente man at något gewär oförwarande sprungit af för någon Soldat. Men man fick sedermera weta, at en Konungens Hofjunkare, **Henric Nykirk**, en Lifländare, sielf angifwit hos Konungen, at han giordt samma skott, och berömt sig ther af, at han sålunda nederlagt Konungens fienda. Hwar til Konungen har swarat; **at thet aldrig**

(r) War frå Wäster-Götland, och skref sig Herre til Kulle-torp; Hans namn finnes ock ibland them, som underskrefwo Upsala möte år 1593.

drig med hans wilja skulle hafwa skedt. Här af kan lätteligen slutas, af hwad ömt hiertelag Konungen warit emot Hertigen, och at aldrig saken them emellan hade gådt til något blodebad, så framt ei andre warit, som med sina onda råd hitsat vp Konungen til oförsonlighet.

**Arfwid Swan** bekom thet swar til Konungen frå Hertigen, at så snart the fem **Swenska Herrar**, som höllo sig vp hos Konungen och hades mißtänkte, at all oreda och mißförstånd emellan theßa höga Hufwuden hade sit vrsprung af them, blefwo i Hertigens hender til förwar leswererada, skulle straxt en afhandling företagas. The fem Herrarna blefwo öfwer theßa tidningar om Hertigens påstående hierteligen bedröfwade, och förmåtte Konungen, at han skulle sända några åstad til Hertigen och afstyrkia honom frå thenna hans begäran; eljest wille ock Konungen sielf gå i löfte för them. Men thet stod ei at erhålla hos Hertigen, vtan han wille vtan gensago hafwa them i sina hender, doch med kraftig försäkran wid hans salighet och Fursteliga äro och höghet, at them intet ondt skulle wederfaras, til theß ransakningen på en almän Riksdag wore för sig gången och dom fäld i saken.

I thet samma han talar med the af Konungen vtskickada sändabud, kommo en stor hop Bönder, som en Hertigens betiente, benämd **Söfring Jönsson**, hade samlat och förde Hertigen tilhanda, vtrustada med sådana gewär, som the i hastighet kunnat sig förskaffa. På theßa pekade Hertigen med fingret och sade: **Theßa äro the Män, som skulle blifwa oförtrutne, at hämta sådane Fäderness landets fiendar och förrådare mitt vtur Konungens hop, om icke Hans Kong. Maj:t förändrar sit vpsåt, at behålla them längre hos sig.** Therföre, när sändebuden kommo tilbaka med sådant Hertigens swar, blef Konungen illa til mods, rider til sit folk och anmodar them, at the skulle med et vtfall ännu försökia, om the ei skulle något emot Hertigen kunna vträtta. Men hans begäran hade ingen werkan hos them, änskönt at ock händerna fulla med guld och silfwer them tilbödz; vtan alla ropade med en mun, **at ändteligen förlikning och frid vpråttas skulle.**

Thet stod altså ei annat til görande, än Konungen måste leswe-

rera the Fem Herrarna ifrå sig, hwilka med ganska sorgbundna hiertan togo affked frå sina Fruer, och gofwo sig vti Hertigens wåld. (s) När thetta war giordt och alla fiendteligheter afstannade, tog man sig

(s) Theße 5 Herrar och Råds-personer woro Gustav och Sten Baner, Eric Sparre, Turo Bielke Nilsson, och Jöran Poße, hwilka Hertigen, innan han reste ifrå Linköping, öfwersände vnder förwar til Nyköping, med befallning, at the icke tilsamman, vtan hwar för sig särskilt skulle sätte och wäl förwarade blifwa. Konungen skref wäl, medan han ännu qwar war i Linköping, til Hertigen, och begärade, at them, i hans förwar stadda Herrar, motte fritt lemnas, emot caution, resa hem på theras gårdar. Men Hertigen swarade samma dag, at thet icke woro nyttigt för Råds-Herrarna resa hem, för gemena allmogens raseri skul och förbittrande på them, hwilket the låtit förmärkia, när the budo til taga them lifwet af, vnder wägen til Nyköping, men blefwo af then medföljande wachten ther ifrån hindrade. Thes vtan swarade Hertigen, at thet ei stodo i hans macht, hälst Ständerna hade ock i then saken at säja. The blefwo altså qwarsittiande i hächtelse, til thes the år 1600 blefwo tillika med flera Herrar til Linköping förde, at ther stå til rätta, och lageligen swara til the beskylningar, som Hertigen emot them anförde. När thet altså kom til procefs, och the blefwo öfwertygade, at hafwa stämpladt mycket ondt i Riket, faller Georg Posse vtaf thesse 5 här nämda på knä, tilstår sig til en del wara skyldig, och ber Hertigen om nåd, then han ock åtniöt. Men the andra 4, som försåktade sin sak, och wille ei gifwa goda ord, dömdes til döden af the församlade Ständerna, och moste på Linköpings torg then 20 Martii år 1600 låta sit blod rinna, fast theras Fruar, barn och anhöriga med knäfall budo til at blidka Hertigen, men fåfängt. Medan thessa Herrar woro i Linköping, höllos the i förwar på Slottet, i thet rummet, som nu brukas til Lands-Contoir. Efter aflifwandet begrofwes the alla 4 i en graf wid stora Wästra dören i Dom-Kyrkian.

Om thesse Herrars begrafning hafwer Hertig Carl skrifwit sålunda til tå warande Biskop i Linköping, Mag. Petrus Olandus;

Carl med Guds Nåde, Swerigis Rikes regerande Arf-Furste, Hertig til Sudermannaland, Närichie och Wermeland, etc.

WÅr gunst och nådige wilje tilförene: Wi hafwe förnummit af ider skrifwelse, til wår Secreterer Michel Oloffson, at theras lijk, som nu sidst ther i staden för theras mißgiärningar råttade blefwe, skole ännu stå ther i Dom-Kyrkian obegrafne och gifwa mycken stank och lucht vtaf sig. Så ändoch wi nådigast efterlåte, at the måtte ther i Dom-Kyrkian begrafne blifwa: så hafwer thet icke warit wår wilje, såsom ei heller ännu år, at theras grifter skulle murade eller nögodt åfwan jord vphögde blifwa. Hwilket wi icke heller wele, at j tilstädia skole, vtan låte them med thet allerförsta tilsamman vti en eller twå grafwer niderlagde blifwa, wid thet rum, opå then Nörre sidha, som wi tilförende hafwe gifwit besked om, så framt annars skeer, då skole j weta, at wi icke wele hålla ider thet til godhe, Gudh befallandes, af Nyköping then 8. Aprilis år 1600.

Carolus.

P. S. Wi befalle Eder, Biskop Peder, at j låte the döde kräpper komma til jorden, men stort prång welle wi icke, at man ther med hålla skal, efter såsom theras gerningar thet heller icke förtient hafwe, ther retter eder efter, Gud här med befallat.

sig före at bese walplatsen, räkna the slagna, hopsöka och sköta the sårade, som månge woro å båda sidor. **Johan Messenius**, uti sin Scondia Illustr. skrifwer wäl, at på Konungens sido funnos 2000 wara slagna och på Hertigens allenast 40 förutan 200 sårade, som blefwo läkte och kommo sig före igen. Men man skulle lätteligen tro, at uti en så häftig och enwis strid, som thenne twifwels utan war, långt flere hafwa satt lifwet til. Wid **Gumpekullan** och öster om **Gamla Stångebro** hafwer fuller på the Konungsliga största nederlaget skedt, såsom ofelbart slutas kan af the många jordhögar, som ther än finnas, under hwilka the slagne Polackar och andra i stora hopar äro begrafne. Sammaledes hafwa månge å begge sidor stupat på **Ladugårds gerde** och wid **lilla Stångebro**, som blifwit sammanburne och öfwertäckte med then stora jordhögen, som är på **Ladugårds backa**: förutan them, som satte lifwet til i watnet, hwilkas antal twifwels utan warit stort, hälst thet berättas, at man på the döda kroppar kunnat både gå och rida öfwer åen. Dock må man thet ock weta, at månge, enkannerligen the förnämare, blefwet begrafne, ei allenast på Kyrkio-Gården, utan ock in uti sielfwa Linköpings Domkyrkio, warandes än i dag ther efter et eller annat monument, eller minnesmerke i berörda Kyrkio at igenfinna; (t) The öfrige äro af ålder förderfwade eller eliest utur wägen komne. Hos the slagna fiendar fick then segrande Soldaten på Feldtet myckert wackert byte. Men the 7 Fäldtstycken och 6 Fanor, som under actionen eröf-

 ra-

(t) På en pelare i Dom-Kyrkion wid Choret gent emot then Gyllenadlerska grafwen är et sådant Monument upsatt, nemligen en trä-tafla efter en Capiten uti Konung Sigismundi här, som samma gång stupat. Orden på taflan liuda så;

Epitaphium.

Nobilis ac strenui viri, Domini
Capitanei, Nicolai Wouthe a Mal-
kendorf Silesien: qui hic Lin-
copiæ in prœlio interfectus est, die
vicesima quinta Septembris
Anno Domini 1598.

Thet på samma pelare upsatta Harnesk, hwilket gemene man menar wara en nagel af en Jätte, hafwer utan twifwel hördt thenna Capiten til. Uti Hertigens Krigshär har ock en warit then tiden, som hetat Johan Cappelman, en Tysk, hwilken sedan stannade här i staden, och blef en stam-fader för then Arrheniska och Örnhielmiska slächten. Vid P. Lagerlöf parent. in Örnhielmium.

rades, ble[s]wo Konungenom återstäldta af Hertigen. Som medan walplatsen renades, och the döda begrofwos, skrifteligen bad Konungen, at, som the förr af honom gifne förslag til förening them emillan ei blefwet wedertagne, nu tå vtan förhållning och med alfwar, then saken måtte blifwa företagen. Förthenskul kommo tredie dagen ther efter, nemligen den 27 Septemb. goda och fullmyndige Män tilsammans å bägge sidor at vprätta förlikningen. (u) Hwilken dock å Konungens sido skedde mer af twång, än god wilja, för the fångne Herrar skull, som han gerna hade frälsat vtur theras arrest. Til hwilken ända åtskilliga stämplingar före hades. J synnerhet tildrog sig, vnder thet at the deputerade, eller fullmächtige hade föreningen vnder händer, at en Herr **Thuro Bielkes** skytte blef om natten af Hertigens folk funnen med en bössa vnder then ena bron; och tå han medelst pinande nödgades göra bekännelse, berettade han, **at the fångna Herrar legdt honom med 40 Vngerska Gyllen och 3 silfskedar, at ihiälskiuta Hertigen.** Här af förorsakades Hertigen, at så mycket mer skynda på förlikning skriftens vprättande och vnderskrifwande, hwilket skedde then 28 Sept. 1598. Dagen efter, som war **Michels-Mässodagen**, blef Hertigen buden at wara Konungens Gäst på Slottet i Linköping; Men the skulle först mötas åt och talas wid. Til hwilken ända, när Konungen red vtur Staden och Hertigen blef thet warse, sätter ock han sig til häst, och rider öfwer **Stångebro** Konungen til mötes. När the kommo hwar annan så när, at the skulle talas wid, stiger Hertigen, at thermed wisa sin wördnad för Konungen, af hästen, och wille til fot hälsa honom; Men Konungen wille ei thet tilstädia, vtan bad honom sittia vp, och tå redo the afsides at talas wid, och följdes sedan en stund ther efter åt in i Staden, tå Konungen emottog Hertigen med många betygelser af wänskap och kiärlek.

Åtskilliga af Hertigens förnämsta, och i synnerhet Herr **Nils Bielke Turesson til Salestad** (x) läto förmerkia stor engslan och bekym-

(u) Thenne förlikning bestod af thessa puncter, (1) At Konungen skulle föra Regimentet efter sin Konungsliga gorda ed, skrifteliga försäkring Sweriges Rikes Lag. (2) Inom 4 månader vtskrifwa en Riks-dag til Stockholm, therest alla twistigheter emellan Konungen och Hertigen, Rikjens Råd och Ständerna in för oweldugа domare, skulle afgiöras. (3) Skulle all vtländskt Krigs-folck, vndantagano Lif-wachten å båda sidor för afskedas. (4) Skulle på Riksdagen Råds-Herrarnas sak företagas och afdömas. (5) Wapnen nedläggas å båda sidor (6) Skulle alla Slott, Fästen, Skepp, Stycken och annat eröfwat, Konungenom

bekymmer ther öfwer, at Hertigen så förtrodde sig til Konungen, at han med honom reste in i Staden; och förthenskul sökte at afråda honom ther ifrå. Men Hertigen wille sit vpsåt ei förändra, hwilket ock, thes bättre, wäl lyckades. (y) Ty sedan Hertigen spisat wid Konungens bord, och the vnder måltiden talats wid om et och annat, som lände til befordran af Konungens fria och beqwämliga resa til Stockholm och andra ärender; togo the afsked af hwar andra, tå ock **Printseßan Anna** ganska wänligen fägnade Hertigen, fast hon i sit hierta långt annorlunda emot honom mente; hwilket Hertigen och wäl wiste.

När Hertigen red genom Konungens fotfolk, som på gatorna honom til äro war vpstäldt, steg en **Fäldt-Predikant** för Konungens Heidukar fram, och begynte et tal på Latin, som på Swensko så liuder: **Med sanning må man berömma Eder Furstelige Nåde, och bekänna E. F. Nådes stora frimodighet, at E. F. Nåde, såsom en tapper Hielte, hafwer öfwerwunnit sina fiender. Men at E. F. Nåde icke hafwer welat nyttia samma sin Seger, sig til förhöjelse och fördel, bör tilskrifwas E. F. Nådes rätträdiga vpsåt, som vppenbarligen nu hafwer tystat alla lögne-munnar, och bewist at the tilförene hafwa förtalt E. F. Nåde oförskyldt; Ty E. F. N. hafwer letteligen thenna gång kunnat få vti sit wåld en Konung, öfwer twenne Konunga-Riken, och göra sig therigenom til en Konung; Men nu är sådant icke skedt, och kan ske, icke heller här efter någon tid mera sker.** Hertigen, som oger-

återställas. Thetta vndeeskrefs af bägge the höga Herrar Konunpen och Hertigen, med thenna tilsatz wid ändan; At, om emot förmodan någonthera parten, Konungen eller Hertigen skulle träda ifrå eller bryta thetta afsked, skulle Ständerna wara qwitta sin ed, och äga macht stå then öfwerträdande parten emot.

(x) War Syskone barn med Herr Turo Bielke, som aflifwades. Ty af theras farfader Herr Petrus Tureson, gick Familien vti twenne grenor efter han hade 2 Söner, Herr Nils och Herr Ture, thennes, som alraforst brukade thet tilnamnet Bielke, yngsta Son, war thenna Herr Nils, som hölt sig til Hertig Carl, och til åtskilnad från the andra, skref sig til Salestad. Men Herr Ture then yngre, war Herr Nilses Son, och Herr Hogenskilds samt Clas Bielkes broder, hwilka alla höllo med Konung Sigismund.

(y) The gamla här i staden berätta sig i sin vngdom hafwa hördt, at Hertigen, medan han war här wid Linköping, spisat middag vti Hundebergs by, som låg brede wid staden, och beboddes jämwäl tå then tiden af Borgerskap: Ja rummet, hwarest stugan stådt, som Her-

ogerna sielf wille höra sit beröm, red fort sin wäg, och kastade in uti hopen några stycken guld. Således skildes theßa höga Personer åt, och sågo hwar andra icke mer i thetta lifwet. Sedan han gifwit sit folk afsked, undantagande them, som skulle taga wara på hans lif, begaf han sig på wägen til **Örebro** (z); blifwandes om natten på **Kongsbro**. Til **Örebro** anlände han then 2 Oct. samma år, och blef ther emottagen med stor glädie af sin **Furstinna**, lilla Son **Hert. Gustav Adolph** och sina små Döttrar, **Printseßorna, Catharina** och **Maria Elisabeth**, som ther hade uppehållit sig under then framledna ofridiga och bullersamma tid. Hwad förändringar här på följde, sedan Konungen, twärt emot then underskrefna föreningen, öfwergaf sit rike och reste öfwer til **Polen** (a), är icke mitt uppsåt at widare berätta, sedan jag någorlunda fullbordat mitt löfte at beskrifwa

## Stånge-Bro Slag.

tigen tå warit uti, utwises jämwäl. Thetta kan så wida wara troligit, som ther omkring warit en mycket wacker utsikt på alla sidor i ty at byn, eller then delen af staden har warit omgifwen med wackra både trä- och humble-gårdar, och längre ut med fruchtbare åkrar, ängiar och skog.

(z) En mycket gammal stad i Närike, ther et starkt Slott ligger, som af thes belägringar etc. ofta nämnes i wåra Historier. Här hafwer ock under Påfwe-dömmet waret et Carmelite-Kloster. Och sedan Landshöfdingar år 1634 sattes til Landt-Regeringen i Riket, hafwa Landshöfdingarna öfwer Närike och Wärmeland här haft sit ordentelige Residence.

(a) Then 3 Octobris bröt Konungen up ifrå Linköping til Söderköping, och så widare til Stegeborg, ther han steg til siös. Men när han kom ut til Barsund, och ingen wiste annat, än at han efter accordet skulle begifwa sig til Stockholm, befaller han Styrmännerna gå åt Calmar, tit han kom then 16 Octobr. Ther ifrån seglade han sedan til Poland, i mening, at året efter komma tilbaka med en större Krigs macht. I medlertid samla sig Ständerna med Hertigen i Jönköping, och begära skrifteligen af Konungen, thet han wille antingen sielf komma tilbaka til Swerige, och afgöra alla saker, eller ock hit sända sin Son Arf-Printzen Uladislaus, at här upfostras i then Lutherska läran. Men efter thetta hade ingen wärkan hos Konung Sigismund, samla sig Ständerna i Stockholm then 24 Maji, samma år, nemligen 1599, och upsäja ther Konung Sigismund all trohet och lydno; och om Printzen Uladislaus ei inom år och dag kommo in i Riket, skulle ock hans rätt til Cronan bli til intet; Hwilket ock skedde. Hwad blodiga Krig emellan Swerige och Polen här på följde och öfwer 50 år påstodo, för Pretensionen skul, som Polska Printzarna giorde på Swerriges Crono, til thes änteligen en stadigwarande frid blef sluten år 1660 then 3. Maji uti Olive Kloster, och thermed all fordran på Swerige af Konung Johan Casimir uphäfwen, kan man läsa uti the tiders Historier.